Hymnologiske Meddelelser

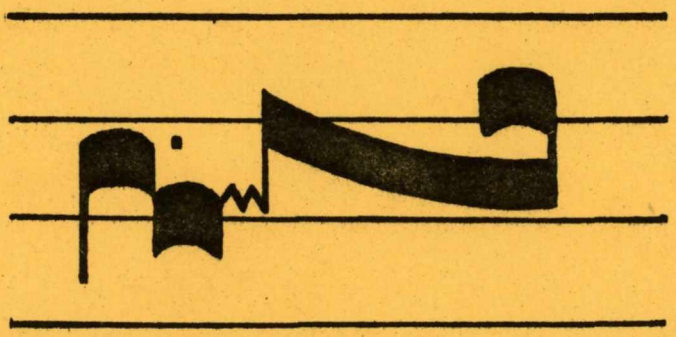

udgivet af Salmehistorisk Selskab

11. årg. 1982 nr. 1

Hymnologiske Meddelelser

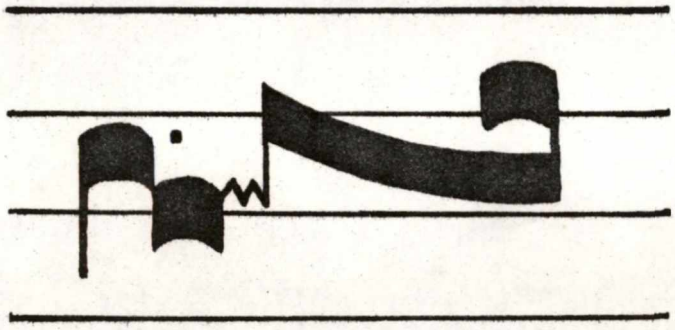

udgivet af Salmehistorisk Selskab

11. årg. 1982 nr. 1

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER

TIDSSKRIFT OM SALMER

udgivet af Salmehistorisk Selskab

11.årg. 1982 nr.1

NYE SALMER: Melodier af Niels Viggo Bentzon, Peter Møller, Henrik Fibiger Nørfelt, Christian Vestergaard-Pedersen og Niels Brønholt.

Tekster af Ole Sarvig, Johannes Johansen, K.L. Aastrup, Lisbeth Smedegaard Andersen og Leif Bork Hansen..... s. 1

Bernhard Lewkovitch: Sådan var Ole Sarvig..... s.10

G.F.W.Herngreen: Tanker i forbindelse med oversættelse af salmer..... s.13
Zusammenfassung..... s.31

ANMELDELSER: Leif Bork Hansen: - så hjertet bryder i sang. 16 salmer, melodier af Niels Brønholt m.fl. Poul Kristensens Forlag 1981 (melodierne anmeldt ved H.F.Nørfelt, teksterne ved L.Smedegaard Andersen) s.33

Johannes Johansen: Glæden springer af svøbet ud. Poul Kristensens Forlag 1980.(ved Jens Højgård). s.37

Ingolf Olsen: Sjælens musik - salmer af H.A.Brorson. Ex Libris (Gyldendals grammofonplader). EXL 30.012 (ved Charley Olsen)..... s.39

Dansk Kirkesangs årsskrift 1977-78. Udg.af Samfundet dansk Kirkesang,Dan Fog Musikforlag 1980. s.41

Dansk Kirkesangs årsskrift 1979-80, Kbh.1981. (begge årgange anm. af Peter Balslev-Clausen).. s.45

Melodisamling til 129 salmer. Tillæg til Den danske Salmebog. Lohses Forlag 1981.(v. H.F.Nørfelt) s.48

Middelalderens danske bønnebøger. V.Bind. Kommentar og registre. Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab ved Karl Martin Nielsen. Kbh 1982. (ved Knud Banning)..... s.54

NORDISK HYMNOLOGISK KONFERENCE, Trondheim, juni 1982..... s.55

TILBUD TIL MEDLEMMERNE/ OFFER FOR THE MEMBERS/ SONDERANGEBOT FÜR DIE MITGLIEDER..... s.56

FORFATTERNES ADRESSER..... s.56

ISSN 0106-4940

HERRE KONGE, DET ER TID

Melodi og sats: Niels Viggo Bentzon.

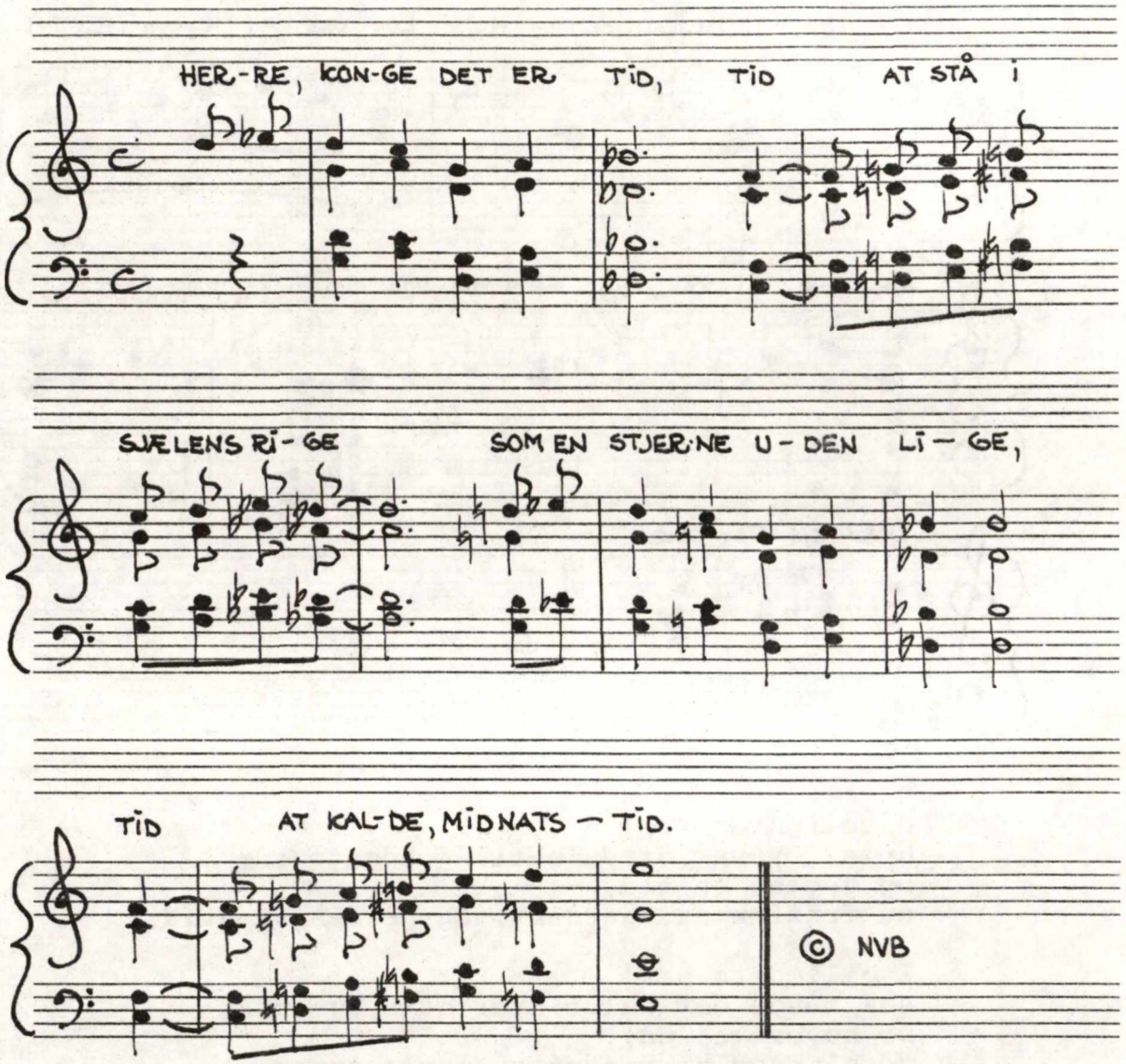

1.
Herre konge, det er tid,
tid at stå i sjælens rige
som en stjerne uden lige,
tid at kalde, Midnats-tid.

2.
Herre stjerne, lys os nu
ind i sjælens mindste gemme,
så vi aldrig mer´ skal glemme,
at vor stjerne: Det er Du!

3.
Herre Du, vor frelserånd,
fra det nye fader-rige
kalder Du os Dine lige,
rækker os Din menneske-hånd.

4.
Tag da vores nærhed her,
menneskelivets angst og smerte:
Vi er blodet i Dit hjerte,
mens det store under sker!

Ole Sarvig

fra Sarvigs: Salmer og begyndelser i 1980'erne, Gyldendal 1981.
Anmeldt i HM 1981, 53ff.

FROSTSALME FOR TO ELLER TRE

Melodi og sats: Peter Møller 1974.

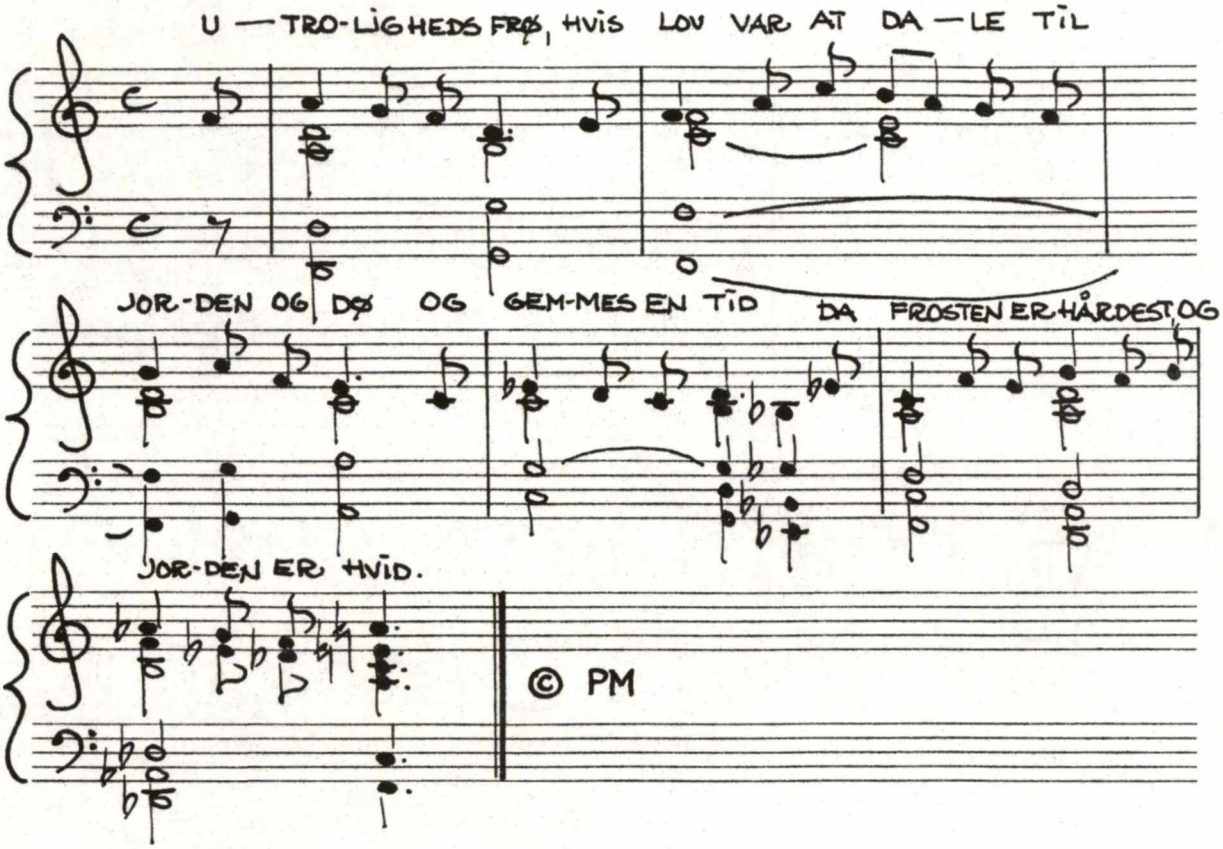

Utroligheds frø,
hvis lov var at dale til jorden og dø
og gemmes en tid,
da frosten er haardest, og jorden er hvid.

I billeders hær!
saa mange der faldt over have og skær.
De sover vel nu,
de blændes af vandet og sover endnu.

Her er der kun sne
og dræbende kulde og frysende vé
og rædselens råb
i dagenes skygger, som vogter vor daab.

I sjælenes aar
har vinteren dybest en kerne af vaar.
Og er du vor gud,
da skyder vi blade, da springer vi ud.

Da er du i os.
Da er vi din vintervej dybt gennem os
lig sommerens dag,
som døber i smerte og lader den bag.

Ole Sarvig

fra Sarvigs Menneske 1948. Her gengivet fra Løgumklostersangbogen 2.udgave 1974 nr.22.

LAD NU VOR LOVSANG SPRINGE UD

Melodi og sats: Henrik Fibiger Nørfelt 1979.

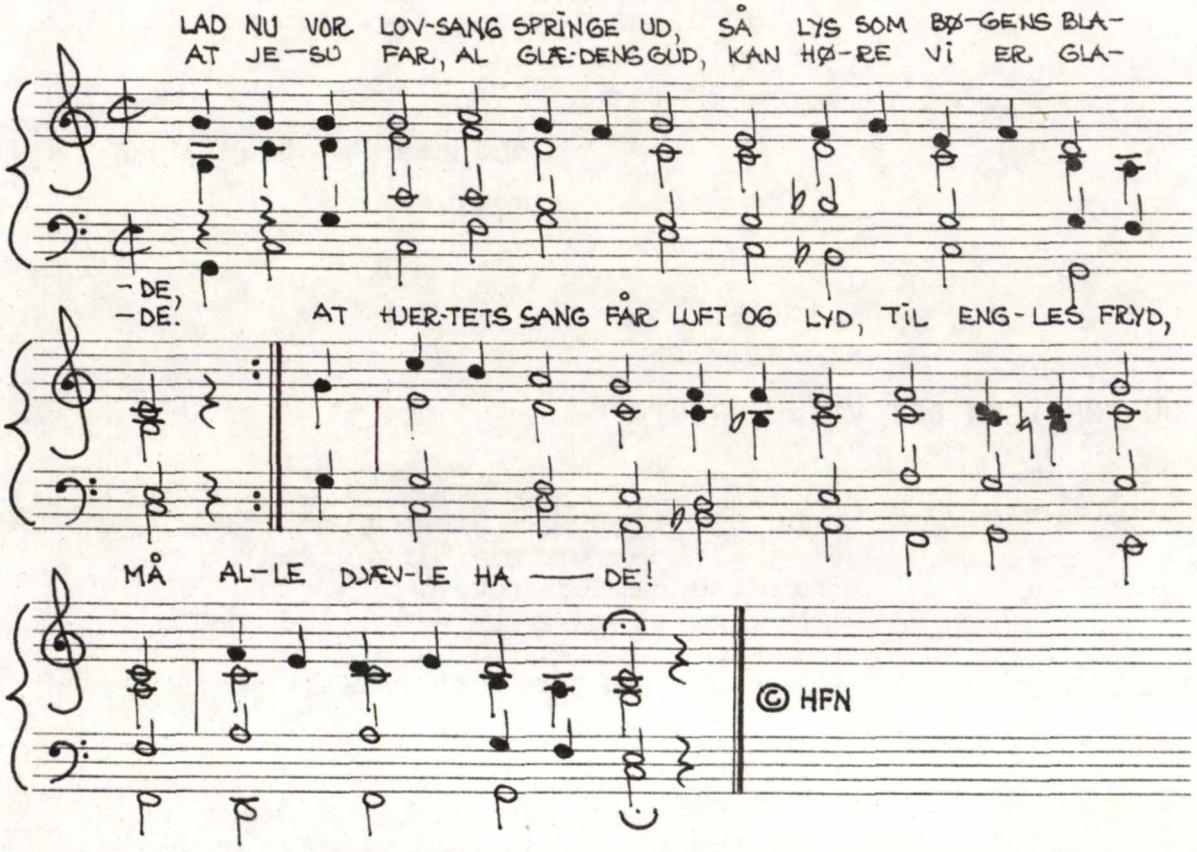

1.
Lad nu vor lovsang springe ud,
så lys som bøgens blade,
at Jesu far, al glædes Gud,
kan høre, vi er glade.
At hjertets sang får luft og lyd,
til engles fryd,
må alle djævle hade!

2.
Det sind, der klager dag og nat,
har ingen sang at sjunge,
så tager orglets piber fat,
metal og træ får tunge.
Selv kirkemurens tavse sten
får hver og én
en lovsang til at runge.

3.
Ja, tier vi, skal stenes råb
tiljuble ham, der kommer.
Det svage kød skal bo i håb,
for han er dødens dommer.
Han gør af vintrens golde skød
en varm og sød
og frydefuld skærsommer.

4.
Gud skaber sommer i vort sind,
han tilgi´r vore synder.
Han er, hvor vi går ud og ind,
bli´r ved, som han begynder.
I dåben lød det første ord,
hans nadverbord
det sidste ny forkynder!

5.
Al glæde er i det, som gror,
som lyser, lever, røres,
en frodig duft af forårsjord,
en stor musik der høres,
en hverdags travle virksomhed,
en søndags fred,
hvor ordets gerning gøres.

6.
Så råb med glæde Herrens navn,
al jorden, giv ham ære!
Han tager os som små i favn,
vil alle dage være
med os i både lyst og nød,
og gennem død
til livet vil han bære.

7.
Den største glæde, som jeg véd
på hele jordens flade,
den blomstrer i Guds menighed,
trods synd og skam og skade.
Lad nu vor lovsang, lys som maj,
udfolde sig
om kap med bøgens blade.

Johannes Johansen 1965

fra '78-Tillægget, nr.802.

DU GØR IGEN DET VISNE GRØNT

1.
Du gør igen det visne grønt,
og alt det grimme bliver kønt,
i dine hænder givet.
Men først må selv det lille frø
i vinterdybet ned og dø,
før det står op til livet.

2.
Den Kristus, som vi havde dræbt
og ind i klippehulen slæbt,
med liv af graven springer.
Den kæmpesten, som foran lå,
den største, jordens kvinder så,
et fnug var for din finger.

3.
Og den, hvis svig mod dig var stor,
står op og vinder med et ord
en tusindtallig skare.
At han, der før var flyvesand,
er blevet til en klippemand,
kan kun Guds ord forklare.

4.
Ja, han, der græd så bitterligt
i natten over eget svigt,
blir lys, når ordet lyder.
Alt det, vi havde udtænkt ondt,
blir såre godt på eet sekund,
når kærligheden byder.

5.

Vor Skaber, Frelser, Helligånd,
du gemmer våren i din hånd
midt i den dybe vinter.
Nu danser lystigt pinsens sol,
nu blåner jorden af viol
og perlehyacinter.

Johannes Johansen

JEG ER SÅ BANGE.....

1.

Jeg er så bange for at dø alene
en stormnat, hvor der ikke findes læ;
men lad mig være en af dine grene,
o Kristus, du, som kalder dig et træ.

2.

Når vi er nært forbundet med hinanden,
så er jeg en af dine mindste små,
man siger, at du er af død opstanden,
du lover, at jeg også skal opstå.

3.

Hvordan det sker, kan ikke jeg begribe,
men lad mig være grebet blot af dig,
af klarhed er der ej den mindste stribe,
når mørket ganske tæt omslutter mig.

4.

Hvad hjælper mig min viden og min kunnen
og al forklaring, som de vise gav?
Men er du klart og fast med mig forbunden,
så lad mig bare smuldre i min grav.

Johannes Johansen

De to ovenstående tekster er hentet fra Johannes Johansens "Glæden springer af svøbet ud", Poul Kristensens Forlag 1980. Se anmeldelse af bogen i dette nr. af HM.

DER VENTER BAG LANGFREDAGS NAT

Melodi og sats: Christian Vestergaard-Pedersen

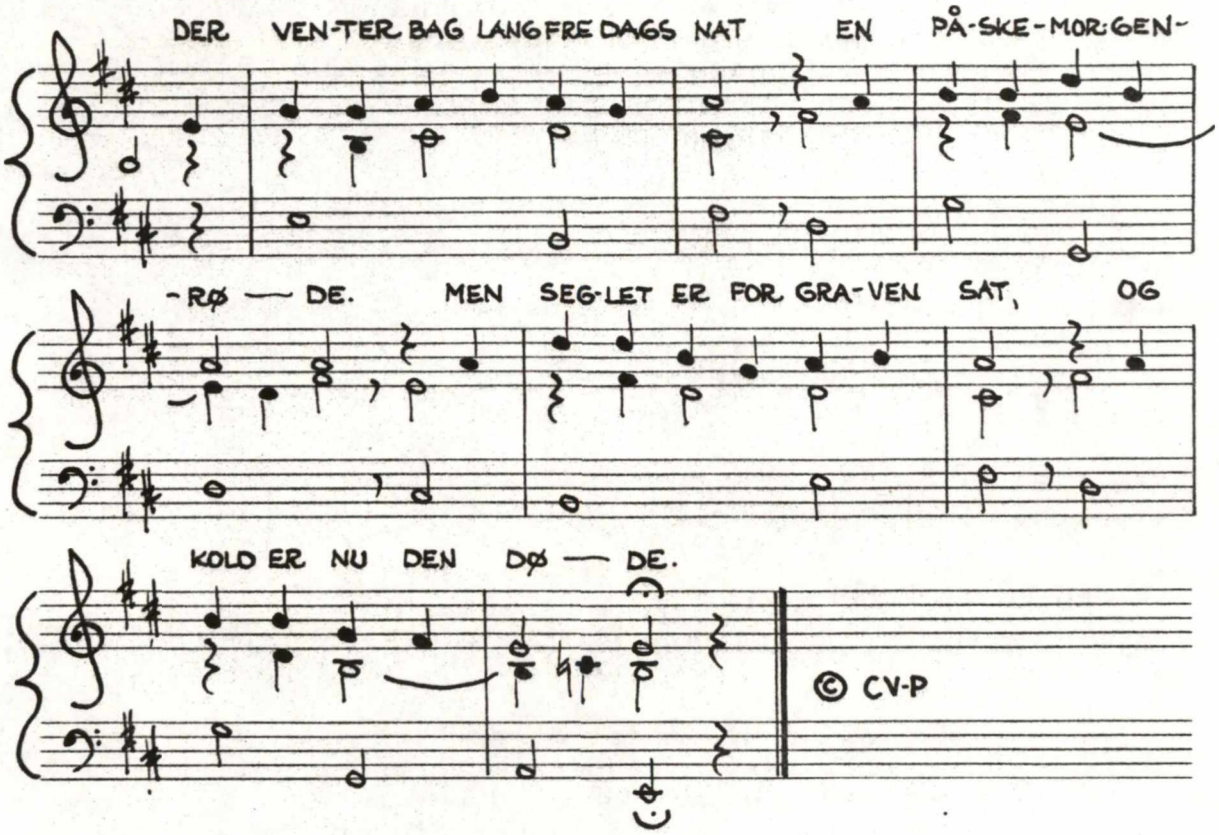

1.

Der venter bag langfredags nat
en påske-morgenrøde.
Men seglet er for graven sat,
og kold er nu den døde.

2.

En påskelørdag, ond og grå,
med sine træge timer
til enden gennemlides må,
før påskeklokken kimer.

3.

En sabbat, ja en hviledag,
den kaldes må med rette.
Dog har den ej sin ro og mag
til glæde for den trætte.

4.

Dens hvile er en dødsens ro,
hvor ej er mer at gøre,
med udslukt håb og visnet tro
og ingen trøst at høre. -

5.

Og dog. Så sejt og sent den led,
så tung af ve og klage,
den dag mit hjerte hænger ved
blandt alle helligdage.

6.

Her kender jeg jo mine kår,
hvori jeg mig må skikke,
mens jeg min vej til graven går,
og når jeg dér skal ligge.

7.

Der er for graven sat en sten,
som ej sig lader røre;
og indenfor er tørre ben.
Hvad er da mer at gøre?

8.

Der er for stenen sat et segl,
som holder mig i mulde,
og ikke blot af fald og fejl,
men af mit hjertes kulde.

9.

Så er det da en nådes-sag,
hvad der af mig skal blive,
om Herren gør en påskedag
og kalder dødt til live.

K.L.Aastrup

fra '78-Tillægget, Edition Egtved 1978, nr.827.

PÅSKELØRDAG. EN "MOD-SALME".

1.
Den mørke morgenrøde
af havets vingefold
som sorg opstår af døde
og gir sig dag i vold.
Nat opsluger lysets rand -
intethed vort morgenland.

2.
Et bud om lyse riger
blev kvalt som sol i hav;
kun sorte fugle skriger
omkring den nye grav.
Ekko fra Langfredagnat:
menneske - forstødt! forladt!

3.
Nu tier kvinders klage
i resigneret ro.
Lagt blot er nu de svage
for magtens gribeklo.
Skræmt er hans discipelflok -
spredt! enhver sig selv er nok.

4.
Nu sprænges ingen grænser
mod fremtids lyse dag;
men mismods yngel flænser
i håbets nederlag:
"Himlen rummed intet svar!
Døden er, hvor livet var!"

Lisbeth Smedegaard Andersen 1982

PÅSKEMORGEN

1.

Kvinder i en grålig dagning
vandrer mod den nye grav.
Vanetro mod pligtens dragning
- kaldt af traditionens krav -
for at dulme dødens kval
ved et velkendt ritual,
sætte segl for gravens lukke
med de sidste vemodssukke.

2.

Tågebleg fra dybets vande
glider dagen frem af nat.
Tøver! - spændt om jordens rande -
al erfaring tier brat!
Østpå hvælves lys af hav,
splintres i den tomme grav!
tænder livets gyldne lue
under himlens dybblå bue.

3.

Klagen standser - Alt blir stille -
venter! - lytter mod et svar.
Det er sket som Herren ville:
Livet er, hvor døden var.
Magtfuldt som den første dag
vokser livets åndedrag
undrende fra mørke grunde
frem til sang af tusind munde!

4.

Langsomt fødes glæden atter
i den nye morgens luft.
Sprænger vej, så tanken fatter
det, der trodser al fornuft:
at mod ondskab, vold, foragt,
sættes kærlighedens magt:
Dom og frelse i forening
- fremtids håb og nutids mening.

5.

Det er troens nye gave,
spiregrøn bag fugt og svamp.
Givet, fastholdt, mellem grave,
spændingsfyldt i livets kamp.
Skænker i barmhjertighed
morgendagens mulighed!
Livsmod til hver dag, Du sender -
Livets væld af Dine hænder!

Lisbeth Smedegaard Andersen 1982.

4. Hvorledes tør blomsterne vove

Melodi: Niels Brønholt

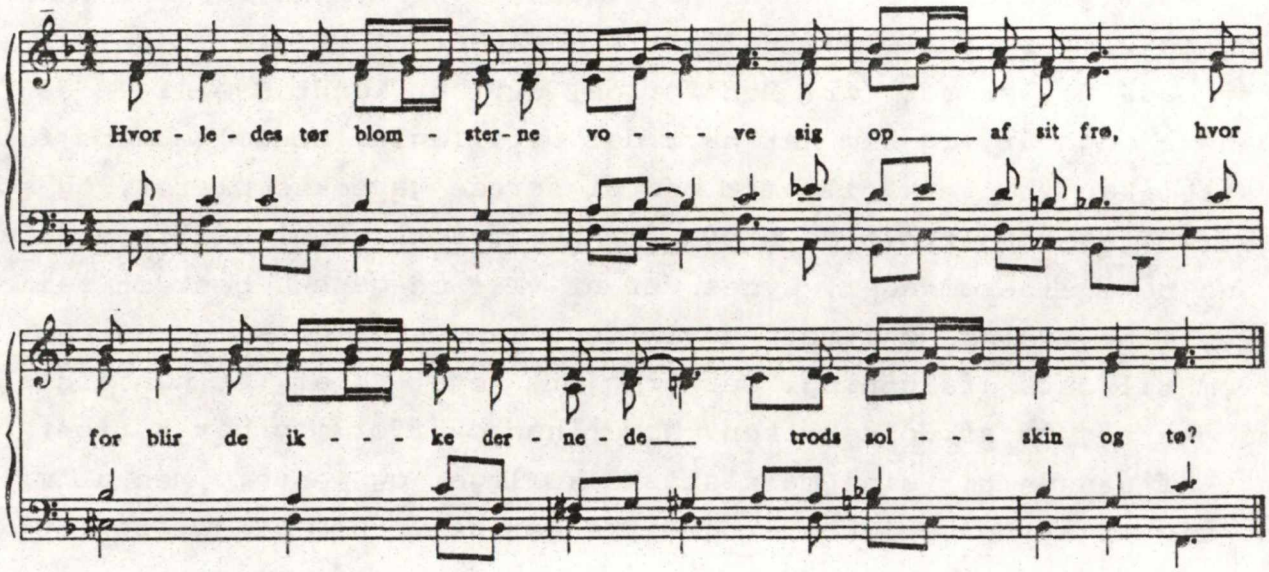

Hvorledes tør blomsterne vove
sig op af sit frø,
hvorfor blir de ikke dernede
trods solskin og tø?

Hvorfor vil i angsten jeg stivne,
hvor alting er tab,
men hvem tør sit hovede stikke
i Varulvens gab?

Vil heller jeg vente at leve,
til selv jeg blir tryg,
for hvem tør med Samson at ride
på vilddyrets ryg?

Hvad er det, så meget jeg frygter,
hvad er det for fred,
jeg søger? For tidsnok jeg kommer
i gravhullet ned.

Med Guds rige er det som bonden,
der tilsår sin jord,
hvor vintersæd spirer trods kulden
og vokser sig stor.

For Kristus har kæmpet mod døden,
af graven han går.
Så rejs dig af tungsindets huller
i Guds-rigets vår!

Leif Bork Hansen

Fotografisk gengivelse af Leif Bork Hansens "-så hjertet bryder i sang", Poul Kristensens Forlag, Herning 1981 side 11. Se anmeldelse af digtsamlingen i dette nr.af HM.

SÅDAN VAR OLE SARVIG

Der er vel intet vanskeligt forbundet ved at forstå, at digteren Ole Sarvig er død. Det havde der været, såfremt han var det eneste menneske, der skulle dø. Heller ikke måden han valgte at dø på, for også det er set før. Men for én, der har kendt ham siden de ganske unge år, og som har haft det privilegium at følge hans forfatterskab fra værk til værk med signerede gaveeksemplarer, og som har modtaget postkort og breve fra ham fra så at sige alle egne af hans bevægelsesområder, synes der at være en ganske bestemt sammenhæng i bevægelsesmønstrets udvikling, menneskeligt som kunstnerisk, frem til dets afslutning. Der er gjort meget ud af, at han tidligt meldte sig ud af Folkekirken. Noget han overfor mig har betroet var af hensyn til sine marxistiske kolleger og venner. Men at melde sig ud af Folkekirken er jo ikke det samme som at gå fra forstanden eller troen, og den påståede glæde blandt venner dér må for mig at se have været til at bære. Jeg ved fra ham selv, at han har haft talløse samtaler med mange mennesker om tilværelsen og dens kriser, dens glæder og sorger, dens op- og nedture, dens lykkestunder og dens bundløse fortvivlelse. Men jeg ved tillige fra ham selv, at han af og til talte en smule med mig om ting, han ikke talte med andre om, tilværelsen hinsides tilværelsen. Han kunne lide disse stilfærdige aftentimer, hvor vi så at sige "lagde overtøjet" og forsigtigt som i blinde følte os frem, skridt for skridt, for langsomt at begive os ind på veje, der med *vort* makkerskab in mente var os lige fremmede. Han vidste jeg var katolik, han kendte min selvfølgelige indstilling til bøn om tilgivelse og frelse for syndere, og var et af de få mennesker der begreb, at man hverken var hellig eller frelst blot fordi man gik i kirke om søndagen eller gav en skærv til Frelsens hær eller Børnenes kontor. "Tilgiv min uvidenhed", sagde han ofte, hvis vi drøftede det betimelige i at bede for vore sjæles frelse, og at underkaste os Guds milde herredømme her i livet med alt hvad det bar med sig af sorg, trængsel, lidelse eller nød. Han nærmest måbede af umættelighed, da vi engang sætning for sætning gennemgik den gamle latinske Requiemmesses tekster, hvor Kirken ytrer sig med den mildeste veltalenhed om fredens og lysets bolig som forbøn for dem, der gik forud for os, med en sproglig styrke, der var ham aldeles ukendt. Han kunne lytte og undre sig over et sprogligt landskab, hvori han følte sig som frem-

med blot fordi han ikke kendte det, og han kunne glædes barnligt ved at høre, at dette landskab var som beredt til ham netop som fremmed og hjemløs, som spørgende og søgende sjæl. Jeg er næsten sikker på, at han allerede da havde sine sidste digte i tankerne, og nogle sporadiske tilløb til omskrivninger af Davids salmer, han sendte mig til gennemsyn, bestyrker mig i min tro.

Den sidste gang jeg besøgte ham i Glumsø, et par år før hans kones tidlige død, viste han mig nogle udkast til noget, han ikke på det tidspunkt helt klart vidste skulle blive til en del af hans sidste værk, Salmer og begyndelser til 8o'erne. Jeg husker som var det i går, at jeg undrende så på ham og udbrød: "Der er for mig at se noget hymnisk i de vers, det skulle vel aldrig blive til et psalter?". Vi var længe tavse, og efter et nøjsomt, men tækkeligt bord gik vi ovenpå for at være alene. Han viste mig endnu flere udkast, og da blev jeg overbevist om, at han var på vej med noget i den formodede retning. Det var ved den lejlighed, han ved besøgets ende dels reciterede, dels sang for mig Kingos Far Verden, Far Vel, og betroede mig, at det var den salme, han holdt mest af, og hvis rytmiske og metriske mønster flere af hans egne har. Vi skiltes, og ud over et par korte besøg hos mig i København i anledning af hans forsøgsvise sysler med Davidssalmer, sås vi ikke mere, men nøjedes med korte ordvekslinger pr. brev.

Jeg var nu mere end nogensinde klar over, at hvad der altid havde spiret i ham, nu var ved at udvikle sig til det strålende sproglige blomsterflor, der så slående møder den opmærksomme læser af Salmer og begyndelser til 198o'erne. Han var på vandring, i dobbelt forstand. Vejledt og tilskyndet af kræfter i ham, som må have hentet næring i de refleksioner over tilværelsens gåder, der udspringer af evangeliets budskab om syndernes nådige forladelse og håb om frelse for vildfarne og fortabte. Han var på vej med sin offergave, og det var klart, at pilgrimsfærden ville få grænser, ingen andre skulle sætte end ham selv. Livsmodet var vel svækket en smule i takt med de tildragelser i hans liv, han ikke længere havde indflydelse på, og oplevelsesrigdommens mæthedsgrad så meget nær det absolutte, at man som iagttager fristes til at drage den konklusion, at salmeværket var bestemt til at omdanne spørgsmålet omkring ham til et punktum efter ham. Det blev til et råb om nåde for den Almægtige, til et undskyldende afskedsvink til venner og veninder, til en heftig og udtryksfuld, lidenskabelig og vildtvoksende sang, der kendetegner én som har fået rejsebud, til en tak for gaven som blev ham gi-

vet, og som et sonoffer for, at han så sent fik den formuleret og tilbagegivet.

Du førte mig ad kirkerum
til dagens hvide bue.
Dér skal jeg, seende og stum,
din dybe sandhed skue.
Efter så mange tusind år
Vi endelig alene står.

Spørgsmålet om hvad Ole Sarvig havde tænkt sig med sit salmeværk, kan naturligvis diskuteres og belyses ud fra lige så mange vinkler, som der er meninger til. En af dem kan være fortolkningen af begrebet salme. Her ser jeg i Hymnologiske Meddelelser 1981/1, at professor Leif Ludwig Albertsen eentydigt fortolker begrebet på en måde, der stiller forventninger til noget, "der måske kan forny menighedssangen", blot fordi der traditionen tro her til lands knyttes visse sammenhænge mellem store digteres åndelige sange og menighedssang, "hvis de blot med nogen ret kan kaldes kristne". Det er ikke meget, Leif Ludwig Albertsen har til overs for Sarvigs vers, men bortset fra, at Albertsen indlysende må mene, hvad han vil om Sarvigs kunst, har jeg ikke stor tiltro til hans kritiske evners spændvidde, for slet ikke at tale om forståelsen af tingene. Alene det, at han uden videre kan kaste sig over en fuldkommen sagesløs digter, hvis eneste fejl er, at han kalder sit værk for Salmer, viser, hvor komplet inkompetent han er til at beskæftige sig med moderne digtning, og hvor hjælpeløst han selv vrider sig i traditionens jerngreb. Skal det være Folkekirkens dom over Sarvig, er Folkekirken ikke Sarvig værd. Og hvem har tilsagt Folkekirken disse vers overhovedet? Albertsen kunne passende overlade problemets løsning til komponisterne, hvis nogen skulle føle sig fristet til at røre ved denne eksklusive personalstil af digtekunst at være. Hans anmeldelse efterfølges af en note, der for mig mest af alt lyder som en forsinket bjæffen til piskens pris. Det er pastor Jens Lyster, hvis sagligt set lavstammede indlæg slutter: "Sarvig er hverken Kingo eller Brorson. Han er Sarvig. Digterisk er han i denne samling hverken på højde med disse to eller med det bedste af sit eget. Kristeligt kommer han næppe i betragtning, så længe han lytter mere til den indre stemme end til evangeliet". Gud ske lov for, at Sarvig, dette grædende og spørgende menneske, i fremtiden skånes for sådanne professorale og pastorale akademikergylp, som i deres jagt på noget, der vitterlig ikke findes i værket, mere vidner om deres egen uformåenhed, end om hvad Sarvig har tilstræbt. Og så ser jeg

endda Ole Sarvig for mig som én stor undskyldning for sig selv, bede om tilgivelse også for denne "fejltagelse", bagest i kirkerummet med bøjet hoved, fremstammende et "Gud være mig synder nådig" - på tolderens plads. Sådan var Ole Sarvig.

Bernhard Lewkovitch

TANKER I FORBINDELSE MED OVERSÆTTELSE AF SALMER

VED G.F.W. HERNGREEN

1. Det økumeniske aspekt (horisontalt og vertikalt):

Næppe nogen lyrisk genre oversættes så hyppigt som salmen. Det økumeniske aspekt i den kristne kirke, horisontalt fra land til land, vertikalt fra epoke til epoke, medfører, at ingen enkeltkirke nøjes med salmer, der opstod i dens midte, i dens sprog og i dens egen tid. Det selvsamme evangelium er blevet forkyndt gennem århundreder og over hele jorden; "Guds mangfoldige visdom" (Ef. 3,lo) genspejler sig i mangehånde menneskelige reaktioner, rigt varierede salmer på mange sprog og gennem en hundredårig historie. Selv hvor enkelte konfessionelle traditioner næsten udelukker hinanden, har salmen altid noget mere-end-konfessionelt, - den er mere direkte end teologien. Hvor teologien analyserer og argumenterer rationelt inden for overrationale forudsætninger, gør salmen, der ikke er teologi, det, at den - hvis det er en rigtig salme - taler poetisk, hvilket ikke vil sige, at den er ude på at tilfredsstille æstetiske behov, men at den gør virkelighed nærværende. Hvor vigtigt det er at forstå det poetiskes betydning for salmen forstået på denne måde, skal fremgå af det følgende. Lad det være sagt indledningsvis, at poetisk tale transcenderer teologisk tale, ligesom også evangeliet er mere og står højere end teologien. Således hører også salmen til hint "alting", som omtales Ap. G.2,44: "De, der troede, var sammen og havde alting fælles".

Nu findes der imidlertid ikke noget kirkens esperanto: "Allesammen hører vi dem fortælle om Guds store værker på vort eget sprog" (Ap.G.2,11). Allesammen, men: på vort eget sprog. Følgelig bliver salmen en genre, der nødvendigvis uafladelig må oversættes fra et

sprog til et andet, fra en tidsalders sprogbrug til en anden tidsalders. Forfattere til nye salmebøger må beskæftige sig med ikke blot ny salmeproduktion, men også med oversættelser fra andre sprog og bearbejdelser af tekster fra andre epoker - ofte begge dele samtidig.

2. Oversættelse mellem to poler:

Oversættelse er det overordnede begreb, der f.eks. også omfatter bearbejdelse af ældre tekster på ens eget sprog. Ligeledes findes der salmer, der i tidens løb allerede er oversat engang eller end- og flere gange, men må gennemarbejdes pány, fordi den gamle oversættelse er forældet eller måske afviger så meget fra den oprindelige tekst, at en restaurerende oversættelse synes ønskelig. Det samme har gyldighed for ældre salmer på ens eget sprog, der i tidens løb blev omarbejdede og det efter vor tids mening ikke til det gode.

Alt arbejde med allerede foreliggende salmer, alt oversættelsesarbejde i ordets snævre og videre betydning bevæger sig altså i kraftfeltet mellem to poler: på den ene side den oprindelige tekst, som man vil forblive så tro som muligt, på den anden side ens eget sprog, som salmen skal lyde genkendelig på.

Et eksempel herpå bringer den svenske "1969års psalmkommittē"s redegørelse for sine arbejdsprincipper [1].

På den ene side hedder det, at ældre salmer "inte minst" reformations- och 16ootals psalmer ... behöver en mer ingående omarbetning därför att de, på de olika sätt de genom århundradene översatts och bearbetats, inte bare språkligt utan också innehållsligt i sin helhet eller i enstaka strofer kommit alltför långt bort från originalen". Det vil altså sige: ældre salmer skal restaureres, så vidt muligt bringes tilbage til den oprindelige form, ja men - og det er den anden pol:

Salmer skal ifølge komitēen også forblive forståelige for et moderne publikum, og dermed er grænserne for restaurering trukket tydelig op, fordi en bearbejdelse af de ældre tekster skal rumme "en återgivning av dem på et språk som vi nu fått i kirkans övriga böcker". Og dette sprog skal egne sig til at formidle budskabet til "så många som möjligt, särskilt bland de utomstående".

3. Salmer for "utomstående"?

Jens Lyster har henvist til [1], at meningen med en salme netop ikke

kan være at blive forstået "särskilt bland de utomstående". Paulus var "doctor gentium", ikke "cantor". Han har ikke sunget Kristi evangelium for folkene, men prædiket det. Salmen synges inden for den troende menighed. Denne tilbeder, lovpriser, takker, bekender, beder, går i forbøn "coram Deo" og gør alt dette, idet den ihukommer Guds "Debarim", Hans ords gerninger og i denne ihukommelse véd, at Han er hos den. Derfor var, som Regin Prenter siger, "den gamle messes liturgiske led ... kendetegnet af deres bibelske oprindelse. De bestod af bibelord, i betydeligt omfang hentet fra de bibelske salmer" [2]. At synge salmer er per definitionem et internt kirkeligt anliggende. Såsnart en "utomstående" kan synge med, er han ikke "utomstående" mere. Vanskelighederne ved en salme ligger ikke i visse "svære ord", men i dens (bibelske) indhold. Det betyder ikke, at salmer skal skrives i et fromt esoterisk klichesprog. Bibelske ord og billeder spiller en fornem rolle, men kun som nødvendig indholdsgengivelse af den frelsens virkelighed, der viser sig for tanken. Klicheen er et dødt element i tekstens sammenhæng, den er tankeløs benyttelse af kendte billeder og begreber, den bærer på lånte følelser, den vokser ikke med indre nødvendighed frem af det, som digteren ser som levende virkelighed.

4. Det rette ord; salme og poesi.

Dermed melder kravet om det "rette ord" sig for oversættelser i snæver eller videre betydning. Også den svenske salmekomitè taler om det. Komiteen har foretrukket "det riktiga ordet och det som blir förstått framför ett som för somliga kanske är mer "poetiskt" klingande". Det rette ord - i sandhed, det er det, det hele kommer an på i salmen og også når den oversættes subsidiært restaureres. Men hvad er det rette ord?

Frit oversat lyder den svenske sætning således: Det er da dejligt, når en salme har poetisk værd, men poesi er i sidste instans en æstetisk luksus for feinschmeckere, og man kan glimrende have salmer uden sådanne værdier. Hermed har salmekomiteen afskåret sig fra vejen til forståelse for det "rette ord". Poesi er nemlig ikke skønvirke og fagre ord, ikke en udefra tilkommende facade eller dékor, som hverken gør fra eller til indholdet. Poesi er "en form for tale, der fremgår af en original direkte erfaring (oplevelse), i hvilken en virkelighed på ny og egenartet måde giver sig til kende for den, der oplever den og bliver nærværende for den. Denne virkelighed driver den oplevende til at fremkalde virkeligheden i ord, hvor spro-

gets yderste udtrykskraft bliver mobiliseret med største præcision. Bunden form, ordklang, rytme, billede, metafor spiller en afgørende rolle. Hvis digteren svigter kravet om en fastholdt og hengiven saglighed over for den virkelighed, der trænger sig på, hjemfalder hans værk til trivialitet" [3].

Denne begrebsbestemmelse af det poetiske gælder også for salmen. Her drejer det sig jo om den yderste virkelighed, som vil komme til stede ved, at menigheden ihukommer den. Man kan ikke stille ringere krav til denne virkelighed end til profan poesi. Også salmen har kun ét kriterium: formen, ordvalget, billedbrugen skal svare så fuldtud som overhovedet muligt til det, der ønskes fremstillet. Kun således er den "ret".

Der findes sådan noget som ordets poetiske rigtighed, en rigtighed indefra, der er afgørende, og ikke en eller anden ydre rigtighed, som tager sine kriterier ikke fra indholdet, men andetsteds fra: teologi, smag og forståelighed, graden af stemningsudstråling, didaktisk, opbyggelig eller missionerende effekt. Bevidst eller ubevidst brug af sådanne ydre kriterier berøver salmen dens integritet og gør den til brugslyrik [4].

Omvendt: hvis det poetiske er til stede, så kommer alt det øvrige af sig selv: det teologiske, det opbyggelige, det kerygmatiske og andre effektivitetsdyder. Også her gælder Matt. 6,33 "Søg først Guds Rige og Hans retfærdighed, så får I også alt det andet".

5. Oversættelse som suveræn metamorfose.

Oversættelse er digterisk arbejde. Det drejer sig faktisk om mere end teologisk korrekthed og velvillig filologisk akribi. Den, der oversætter, gør andet og mere end at transportere enkeltord og teologiske begreber omhyggeligt fra et sprog til et andet. Gør han kun dette, bliver den digteriske bevægelse, som salmen opstod af, ikke taget med, idet kun teksten, denne bevægelses følger, bliver oversat nøjagtigt; salmen selv dør. Ord og begreber tjener til at få den virkelighed, som trænger sig på hos digteren, til at komme til stede, manifestere sig; når det er således i originalen, må oversætterens opgave altså være at lytte sig frem til denne virkelighed: oversættelse er (ligesom det at digte) 95% lytten og 5% tale. Først den, der har lyttet såvidt, at han har forstået den originale salmes virkelighed påny og indefra og således, som den taler til den lyttende selv i dennes eget sprog, kan oversætte en salme

således, at den står sin prøve. At oversætte er at digte, er suveræn metamorfose [5].

6. Når mennesket taler om Gud: "Inverbation".

Hermed har vi ingenlunde løst alle spørgsmål. Selvom det ikke i sidste instans drejer sig om ord, men om en virkelighed, der trænger sig på og vil re-præsenteres, så giver denne virkelighed sig jo kun udslag i ord. Dette inkluderer ikke blot det linguistiske spørgsmål om oversættelsens mulighed, men fremfor alt også det teologiske spørgsmål om at gengive kristent trosindhold i ord. Hvert sprog er udtryk for en forestillings- og erfaringsverden, og det betyder, at "chaque langue contient, préfabrique, impose, à ses locuteurs une certaine manière de regarder le monde, d'analyser l'expérience que nous avons du monde". Et givet sprog "nous oblige à voir le monde d'une certaine manière et nous empeche par conséquent de le voir d'autres manières" [6].

Mounin sigter til vanskeligheden ved at oversætte mellem forskellige sprog; men hvad han siger, har også og fremfor alt gyldighed, når mennesket taler om Gud. Guds virkelighed og hans gerningers virkelighed eksisterer ikke "an sich". Ligesom vi ikke kender Gud "an sich", men kun gennem det konkrete menneske Jesus Kristus, har vi også kun Guds ord i, med og blandt menneskelige ord. Inkarnationen har en parallel i, hvad man kunne kalde en "inverbation". Denne inverbation er, som inkarnationen, en umulig mulighed, en mulighed for Guds skabende Ånd: "Hvad øjet ikke så, hvad der ikke opkom i noget menneskes hjerte" (1. Kor. 2,9) og hvad der altså heller ikke kan ligge i noget menneskeligt sprogs forudgående forestillings- og erfaringsverden, "alt dette har Gud åbenbaret for os ved sin Ånd".

Det vil sige: al tale om Gud, enhver ihukommelse af hans gerninger sker i et sprog, som i forvejen havde sit indhold skabt af vore egne forestillinger og erfaringer; men når nu dette sprog bliver vehikel for Guds ord og ihukommelsen af Ham, finder der en proces sted, som for det første lader disse allerede foreliggende erfaringer, anskuelser, domme, forestillinger, følelser osv. farve forståelsen for Guds ord helt hen i retning af misforståelser - ja var det blot det! - helt hen i retning af falsk forståelse.

Klassisk eksempel herpå er den hellenistiske farvning af kristendommen, således som A. v. Harnack har beskrevet den: ikke med vilje, men uvilkårligt. Græske ord, der blev brugt til at forkynde evange-

liet og definere det nye dogme, har mere eller mindre været medbestemmende for indholdet: logos, psyche osv. har aldrig helt mistet deres græske indhold.

Men for det andet, og det er meget vigtigere: i næste omgang går bevægelsen den modsatte vej, så det nye indhold ændrer selve sproget. Allerede foreliggende ord ændres i deres hidtidige betydning på grund af evangeliet, - sproget bliver "døbt", "født påny". Således er hebraisk som det Gamle Testamentes sprog ligesom gennembesjælet af Guds ord, som langthen har været medbestemmende for menneskelige ordbetydninger, og Paulus har således som græker blandt grækere tvunget det græske sprog ind i tjenesten for evangeliet. Inverbationens under fuldbyrdes, idet Gud bliver hørbar i menneskelige ord trods deres oprindelige betydning, ligesom han i sin inkarnation blev synlig i Jesus Kristus.

7. Det almene eksisterer kun i det konkrete særtilfælde.

Ethvert sprog udtrykker en forestillings- og erfaringsverden, men disse verdener er forskellige fra sprog til sprog. Det hollandske ord "gezag" (dansk: myndighed) har f.eks. ingen ækvivalent på tysk; "Macht" [staatliche] "Gewalt", mangler det, der er særligt for "gezag", nemlig at det er beslægtet med "zeggen" (tale, sige) og udtrykker en retmæssig myndighed, der fremfor alt udøves ikke fysisk, men med talens magt. Den "Gewalt", tyskerne udøvede i de besatte områder under 2. verdenskrig, var netop ikke "gezag".

Jo større afstanden er mellem to sprog og deres kulturelle, religiøse, sociale erfarings- og forestillingsverden, desto vanskeligere er det at oversætte imellem dem. Når man gør det alligevel, kan man retfærdiggøre dette ved at henvise til det alment menneskelige, der er fælles for alle. Empirisk hjælper det ganske vist ikke langt, for de universalier, man postulerer bag alle differencer, bliver så almene, at der næsten ikke bliver noget tilbage at oversætte.

I tilfældet salmer er det ikke nødvendigt at falde tilbage på det alment menneskelige. Det er jo i alle sprogs salmer den samme *Gud*, der ihukommes, således som han giver sig tilkende i sine gerninger koncentreret i Jesus Kristus, alverdens Frelser. Der findes altså kristen universalitet (der naturligvis er nært beslægtet med det alment menneskelige). Man kunne derfor tænke sig, at det er oversætterens opgave bagom originaltekstens konkrete udtryk at lytte sig frem til disse kristne universalier, som man så gengiver

i det nye sprog.

Men om så var, fandtes der ikke oversættelser af salmer! Hvis meningen nemlig er den, at man fra det konkrete skal abstrahere ud i det universale, altings fællesnævner, så kunne man jo straks starte der - bortset fra, at disse universalier jo kun findes udtrykt i konkrete fremmedsprog såsom hebraisk og græsk.

Evangeliet er i sig selv ikke nogen abstrakt almen sandhed. Guds ord, som det taler igennem hans gerninger, er altid en tiltale, der er konkretiseret til bestemte historiske, kulturelle og sproglige situationer og udfra disse re-flekteres i ihukommelse, lov, bekendelse, bøn i menigheden. Det er ganske vist altid det samme Guds ord, men det er kun til stede i den form, det får i bestemte historiske og sproglige situationer.

I disse forskellige situationer sker inverbationens under igen og igen, som sprogets genfødelse gennem Guds ord. Evangeliets rigdom kommer til udtryk igennem dette, at Guds ord former sprogligt set meget differentierede re-aktioner på evangeliet.

Oversættelse er derfor ikke noget med filologisk akribi; det er noget med suveræn metamorfose. Det drejer sig ikke om at se det almene i det partikulære, men om at bringe en erkendt virkelighed i ord ikke ved at udelukke det historisk, kulturelt, sprogligt specielle, men netop ved at tage dette med i den suveræne metamorfose.

At dette ikke er teologi, men digtning, turde fremgå af det sagte.

8. Vekselvirkning mellem sprog og virkelighed.

Men er en oversættelse, der skal medtage det specifikke, der kommer til udtryk i et givet sprog, mulig, når ifølge Mounin "notre langue oriente, prédispose, prévient, préfabrique et limite la façon dont nous regardons le monde" [7)]?

Dette er dog ikke Mounins sidste ord i sagen. Man skal ikke forstå hans tese "a la manière fixiste" som tidløs absolut sandhed; den er en øjebliksbeskrivelse, der ser bort fra den vigtige faktor tiden. I den finder der en vekselvirkning sted mellem sprog og virkelighed, så at ikke blot sproget bestemmer vort syn på virkeligheden, men virkeligheden også i fortsat perception, undersøgelse og erfaring bestemmer og ændrer vort sprog.

Det vil sige, at også fremmedsproglige tekster, hvis virkelighedsbillede i dag synes os så fremmed, at de synes uoversættelige, alligevel har mulighed for at finde en udtryksform i vort sprog og

gennem deres virkelighed efterhånden at ændre vort eget sprog.

Disse tanker kan overføres på det digteriske sprog. Det adskiller sig fra dagligsproget og også fra det videnskabelige sprog derved, at det ikke blot henviser, antyder, inventariserer, analyserer, argumenterer, men mobiliserer alle sprogets muligheder for at bringe en virkelighed til stede. Digterisk sprog er evokativt; virkelighed som oplevet af digteren bliver frem-stillet, re-præsenteret. I den direkte konfrontation med det sete udvides og sprænges sprogets hidtidige grænser; der sker en intensivering af den ovenfor omtalte vekselvirkning mellem virkelighed og sprog. Horisonter åbnes, dybder i den menneskelige eksistens bliver synlige; store digtere er sprogets pionerer, der står forrest i kampen for sproglig fornyelse, for fremstillingen af en endnu ikke integreret virkelighedserkendelse og en endnu ikke bevidstgjort erfaring.

9. Folkekarakter og konfession.

Men er alle disse teoretiske overvejelser ikke for omstændelige til forståelse af salmer og salmeoversættelser i Vesteuropa? Trods alle interne forskelligheder drejer det sig dog vel om en forholdsvis homogen kristen verden med forholdsvis ringe sprogforskelle, hvis nuværende sækularisering jo også løber forholdsvis parallelt.

Nogle forskelle findes der dog også stadigvæk i dette område. Der er for det første forskelle i folkekarakteren, der ikke må lades ude af betragtning, men skal medtages i en suveræn metamorfose. Der er for det andet de store konfessionelle traditioner (katolicisme, lutheranisme, calvinisme) og disses understrømme som f. eks. i Danmark grundtvigianismen. De har på hver deres vis præget de respektive sprog, i al fald de respektive salmesprog.

Hvorledes det første punkt, forskellene i folkekarakteren, kan føre til vanskeligheder, ses tydeligt i W. Görnandts oversættelser af Grundtvigsalmer [8], som var en teologisk oversættelse i stedet for en digterisk. Det, der var særligt for Grundtvigs lyrik, er borte, og Grundtvig reduceres (således L.L. Albertsen) til en "stilistisk lidet original producent af værker i en genre, der, som det er tilfældet for salmen i Tyskland, i det 19. årh. havde opgivet sin forbindelse med den levende litteratur til fordel for den tidløse omgang med delvis luthersk-præbarokke klicheer" [9].

At også andet er muligt, viser de hollandske Grundtvigoversættelser af Muus Jacobse [1o], som udmærket gengiver netop denne poesis

særlige stil. Som eksempel følger her den oversættelse af "Kirken den er et gammelt hus", som "Liedboek" desværre ikke optog:

1. Oud is de kerk, toch staat haar huis/ ook al valt menige toren;
vallen de torens ook in gruis, toch zijn de klokken te horen,
roepend en kleppend klein en groot, maar toch vooral de ziel in nood,
ziek van het eeuwig verlaggen.

2. Zeker, de God der heemlen woont/ niet in een huis onzer handen,
hier is de tempel waar Hij troont/ slechts als een schaduw voorhanden;
maar op zijn eigen wondre wijs/ bouwde nij zich uit stof en gruis
zelf een gebouw der genade.

3. Wij zijn Gods huis, dat Hij tesaam/ voegde uit levende stenen
waar, onder 't kruis, in 's Heren naam/ doop en geloof ons verenen;
waren er ook niet meer dan twee, Hih bouwt er zijn gemeente mee
waar Hij wil wonen en werken.

4. Bij onze grote Soeverein/ kunnen wij overal schuilen;
zeggen wij: hier is 't goed te zijn, en voor niets willen wij ruilen.
Altijd is ons zijn Woord nabij; in onze mond, ons hart is Hij;
Hem zijn de tijd en de ruimte.

5. Maar in de huizen die de naam/ dragen van Christus, de Here,
waar Hij ons in zijn armen nam/ is het ons zoet te verkeren;
daar heeft zijn Woord ons welgedaan, daar nam in zijn verbond ons aan
die ons zijn Rijk wilde schenken.

6. Doopvont en water van de Doop, Tafel en Brood dat wij breken,
't Woord, dat ons van geloof en hoop/ en van Gods liefde komt spreken,
alles wijst op wat niet vergaat: Christus die altijd naast ons staat,
Hem, die ons eeuwig verloste.

7. Geef dan, o God, dat overal, steeds als de klokken gaan luiden,
't volk zich om Jezus scharen zal, horend wat Hij ons beduidde:
"Ook al ziet mij de weredd niet, gij ziet mij, wat Ik zeg geschiedt;
"Ik geef u allen mijn vrede".

Samtidig viser dette eksempel, hvorledes det, der ovenfor blev nævnt som punkt 2: de konfessionelle oversættelsesvanskeligheder, kan gøre sig gældende. Se især strofe 6: Grundtvig taler om dåb og nadver "alt med Guds ord" - det levende ord taler til os netop i dåb og nadver, med dåbsordet, apostolicum, Fadervor, nadverordet. Men i oversættelsen er dåben, nadveren og ordet blevet tre forskellige indbyrdes parallelle størrelser, der står side om side. Hvor oversættelsen taler om "ordet", tænkes der tydeligvis på Skriften og på prædiken!

10. Betydningsforskydninger.

Vores teoretiske bemærkninger kan have betydning ved oversættelsesarbejdet fra et sprog til et andet, men er i henseende til salmer formodentlig endnu vigtigere, hvor talen er om det, vi kaldte oversættelse i videre betydning: når ældre salmer transponeres til et nyere sprogleje, fordi:

a. der er sket betydningsforskydninger i ordene, så bibeholdelse af den oprindelige ordlyd fører til misforståelser,

b. den historiske, kulturelle, åndelige baggrund har ændret sig i så høj grad, at det "moderne menneske" (hvem det så ellers er), ikke kan "genkende sig selv" i vedkommende salme og ikke er i stand til at begribe den.

Ovenfor under afsnit 2 var der tale om to poler. Vi tager vort udgangspunkt i den første pol: den oprindelige tekst, som man gerne vil være så tro over for som muligt.

Hvorfor det? ikke på grund af nogen romantisk forherligelse af fortiden, for alting var faktisk ikke bedre i gamle dage. Men fordi det økumeniske skal ses vertikalt: kirken tror, svarer, beder, lovsynger osv. "med alle de hellige" (Ef. 3,18). I den oprindelige salme viser vore fædre os syngende, hvorledes *de* reagerede på Guds ord, der også leder *os* til at synge, og det er godt at høre på dem: måske hørte og så de noget, som vi har glemt. Vi ærer dem, som der står vi skal i det fjerde bud, ved at vi lytter til dem, for så efter egen indsigt i nye salmer at give vort eget svar på det samme ord. Men: vi lytter til den, og derfor er det vigtigt præcist at vide, hvad de sang, - derfor har vi brug for originalteksten.

Og hvis denne ikke forefindes - ligeså lidt som Bibelen foreligger i originaltekst? Så skal vi ligesom ved Bibelen arbejde videnskabeligt, litteraturhistorisk, tekstkritisk hen imod denne tabte tekst i så vidt omfang som muligt. Dette arbejde kan man kalde "restaurering".

Men muligvis er originalteksten simpelthen uforståelig for moderne mennesker på grund af betydningsforskydninger, syntaksændringer osv., så at der suggereres en helt anden virkelighed end den, digteren tilstræbte (som når f.eks. udtrykket "slechte lieden" i Nederlandene endnu ind i det 19. årh. betød ærlige, jævne folk, men i dag betyder onde folk).

I sådanne tilfælde er der brug for en oversættelse fra et ikke-mere-eksisterende sprog over i et nutidigt; det skal ske som suveræn metamorfose, med det digterisk rette ord og ikke af filologer (ligeså lidt som af teologer, sociologer eller psykologer!).

Man må imidlertid altid erindre sig, at hvis man ikke som svenskerne primært tænker på de"utomstående", så har et medlem af menigheden, der har hørt Den hellige Skrift, kender sin trosbekendelse og kender kirkens historie, sproglig set en videre horisont end manden på gaden. Kirken behøver ikke straks at give efter for no-

gen almindelig sprogforarmelse. Digterisk tale er kreativ og fornyende netop ved, at den også lader gammelt lyde på ny. Den er ikke kun en følge af sprogudviklingen, men påvirker også selv sprogudviklingen. Hvad ville det hollandske sprog være blevet til uden Vondel og det danske uden det 18. århundredes digtere?

Vi skal altså oversætte - og oversætte digterisk - fra ældre sprogtrin af sproglige grunde, men ikke af ængstelig trang til at tilpasse os. Det rette ord er altid kun rigtigt, hvis det, som gammelt eller nyt ord, tjener til at repræsentere det oprindelig mente. Man må godt have en vis tillid til det poetisk rette ords egen kraft og også til det "moderne menneskes" evne til at forstå det, som det er rede til at høre.

11. Ændret baggrund.

Problemet er større, når forskydninger af åndelig, kulturel, social, verdensanskuelsesmæssig, teologisk art rammer ikke bare det enkelte ords betydning, men faktisk gør den gamle salme uforståelig. Så kan man næppe oversætte. Salmen bliver stående, som den er, og sover indtil videre mellem salmebogens blade. Men måske rejser den sig af søvne en dag igen, når situationen er en anden og de gamle toner begynder at leve igen og siger os netop det, som vi i mødet med Guds ord har brug for udfra vor egen nye situation.

Der kan også tænkes en digterisk sjæl, der alligevel i den gamle salme føler sig truffet i sin egen moderne situation i mødet med den virkelighed, den gamle salme fremmanede. Så kan han forsøge at sige *det* igen på moderne sprog, som han erkender i den gamle salme, - som suveræn metamorfose. At dette ikke lader selve sproget uberørt, er klart. Men et eller andet sted løber der en grænse mellem det, der stadig kan kaldes oversættelse i ordets videre betydning og så den nye salme, der er inspireret af en gammel. Måske burde salmebogen i så tilfælde have plads til at bringe begge versioner side om side.

Alt dette er digterværk. Hvis teologer og andre fagvidenskabsmænd erobrer området, truer faren for at det specielle ikke kommer med i oversættelsen, ja efter de lærdes mening slet ikke får lov til at komme med, fordi det afviger fra vore dages anskuelser. Hvilken katastrofe, *det* må føre til, var oplysningstidens salmepolitik et eksempel på [11]; men det kan så sandelig også ske til andre tider.

12. Rationalisme og afmytologisering.

Under oplysningstidens salmepolitik blev salmerne ændret grundigt og bragt i overensstemmelse med den rationalistiske ideologi. Som Karen Madsen skriver: "Det antropocentriske grundsyn ... gjorde *belæring* til et nøgleord. Alle områder i tilværelsen blev betragtet fra et fornuftsmæssigt aspekt. De overleverede salmers transcendente Gudsforestilling og guddommeligt determinerede verdensbillede blev ligeså etisk uantagelige som deres kunstneriske udformning blev det æstetisk. Da man iøvrigt i tillid til det moderne menneskes absolutte overlegenhed frasagde sig enhver organisk samhørighed med fortiden, nærede man ingen betænkelighed ved at tilskære de overleverede salmer efter egne normer".

Hvor ligger fejlen?

a. Man har ikke forstået salmens væsen, dette at den er et svar på Guds ord, i lovprisning, tak og bøn, forankret i anamnesen.

b. Den oprindelige salme bliver ikke mere forstået indefra men set udefra som et materiale, der efter behov kan bruges også i helt andre verdensanskuelsesmæssige sammenhænge.

c. Men for det tredie: Hvis man ikke møder den oprindelige salme som en tekst, der er poetisk, d.v.s. fremmaner virkelighed, men tværtimod læser den som meddelelse af sandheder, hindrer man definitivt sin egen forståelse for poesi.

Udsagnet "Nu rinder solen op af østerlide" ligger f.eks. på et helt andet plan end den videnskabelige meddelelse, at det ikke er solen, der går rundt om jorden, men jorden, der drejer sig om sin akse. At erstatte det første udsagn med det andet er en "metabasis eis allo genos". Vi ved godt, at det er jorden, der drejer, men alligevel "stiger solen af hav påny", selv henimod slutningen af det 19. og det 2o. årh. Der er forskel på knastør videnskabelighed og på re-præsenteret oplevet virkelighed, poetisk frem-stillet, som bl.a. vækker associationer.

Der er nogen, der siger, at Guds himmel ikke er oven over os, for tolv timer senere er den del af himlen jo under os, i hvert fald på ækvator. Knastørt, knastørt. Gud er skam i sin himmel, for det ureflekterede udsagn, at Gud sidder oppe i himlen, betyder, at Gud og det skabte, Gud og naturen, Gud og jeg ikke er identiske, men at Gud er hævet over vor fornuft, og at han står over for os som den frie suveræne Herre. Kun udfra denne forestilling kan man forstå en sætning som "fra himlen højt kom budskab her": Den suveræne Herre tager sig af os - han gør det i frihed. Vi siger det med

et billede, men netop således, at der fremmanes en virkelighed, som den viser sig for os: "Fader vor, du som er i himlene...".

Afmytologisering er vigtig, men som mellemfase, ikke som slutfase. Hvor afmytologiseringen i sig selv bringer os hen, viser rationalismen. Afmytologiseringen skal forstås som en fase, hvor teologien tænker sig om, en fase vi må igennem for derpå desto mere glade og umiddelbare atter at kunne tale "mytologisk" - eller skal vi hellere sige: poetisk - om Gud, hans levende ord og hans store gerninger, idet vi fremmaner dem som virkeligheder for os i vor egen eksistens.

Og hvad så med djævelen? Der findes ikke nogen djævel med bukkefod og horn. Hvad skal vi så med djævelen i ældre salmer? At det onde er en fristelse som løgnens magt, der river mennesker og folk med sig og forfører dem, ved vi i atomtidsalderen og efter nazismens vanvid. Derfor taler vi fremdeles om djævelen og hans magt - poetisk, d.v.s. virkelighedsfremstillende, fremstillende virkeligheden således, som den viser sig for os. Det er en fejl, når "Teufels Gwalt" er forsvundet fra oversættelsen af Decius "Allein Gott in der Höh sei Ehr" i "Nieuwe Liedboek voor de Kerken"; denne exorcisme er sket i al stilhed og ikke engang motiveret i salmebogens store kommentar [12].

Denne liste kan man fortsætte efter behag; Hvergang drejer det sig om, at oversættelse (i snæver og videre betydning) kun kan ske, idet man nærmer sig salmen under poetiske forudsætninger. Alle andre tiltag ender i det filistrøse. "Det rette ord" er altid kun det *poetisk* rette.

13. Forståelighed.

Men betyder det hidtil sagte, at vi går ind for en rent konservativ salmepolitik?

Nej, for under ovenstående afsnit 11 nævnte vi muligheden af den frie gendigtning, der blot orienterer sig ved den gamle salme. Forståelighed opnås - i menneskelig muligt omfang - hvis digteren er barn af sin tid og lever i dens sprog, også i sin søgen efter det rette ord (i den betydning af det rette ord, der anvendes i vor sammenhæng).

Sådanne nye salmer har vi for få af. Regin Prenter ønsker "virkelig nye salmer, der f.eks. sprogligt kunne bringe en gennemgribende fornyelse som Brorson i sin tid gjorde det. ... At vor gudstjenestesang trænger hårdt til fornyelse af sprog og former ... [kan] vanske-

ligt ... bestrides. Sådan som Kingo og Brorson tog barokkens sprog og stil op og Grundtvig romantikkens, burde også vor egen tid give salmesangen en sproglig, stilistisk og musikalsk fornyelse. Men det er ikke alt nyt som er lødigt. Og jeg har ikke kunnet se tydelige tegn på stor digterisk og sproglig og musikalsk fornyelse hos dem der har forsøgt sig i salmedigtningens svære kunst" [13].

Forståelighed er ikke et mål i sig selv. De egentlige forståelsesvanskeligheder ligger jo som nævnt ikke i sproget, men i det, der skal siges. Også det uomtvistelige krav om det poetisk rette sprog garanterer ikke virkelig forståelighed, for vi kan ikke kommandere med Gud. Guds ords inverbation er hans frie ånds under; erkendelsen heraf fratager digterordet dets krampagtighed, for digteren gør, hvad han kan - det væsentlige gør Gud [14].

14. Poesi og teologi.

I det ovenstående blev vægten lagt på det digteriske; det teologiske blev især set som et faremoment. Talen skal derfor i det følgende være om teologien.

Teologi er naturligvis uomgængelig, når talen er om salmer. Det er teologien, der kritisk analyserer salmens indhold og spørger, om den virkelighed, salmen fremmaner, er Guds virkelighed, som den er os overleveret i kirkens levende bekendelse. Det poetisk rette ord kan jo tænkes at fremmane en virkelighed, der ikke kan bestå sin teologiske prøve.

Dette teologiske arbejde må imidlertid aldrig føre til rettelser i teksten

a. fordi teolog og digter ganske vist kan underholde hinanden om tekstens indhold, men det er digterens opgave at finde det rette ord, også når teolog og digter er samme person,

b. fordi det ikke er rimeligt i en oversættelse at ændre en salme således, at den siger noget principielt andet end i originalen.

Hvis den teologiske prøve kasserer en salme, skal den hellere kasseres helt end repareres. Men det kan tænkes, at også en sådan tekst inspirerer en digter til en ny og anvendelig salme. Naturligvis skal teologen kritisere. Men en god salme er - ligesom en prædiken - ikke en forelæsning på rim; den er noget, der rækker ud over teologien ved at sigte til det umiddelbare nærvær. Derfor skal kritiske teologer være forsigtige og beskedne.

15. "Herren han har besøgt sit folk".

Det sidste halve århundredes økumeniske bevægelse har lært os værdien af sætningen "We agree to disagree". Selvom der er konfessionelle forskelle, lukker vi os ikke for hinanden, men lytter til hinanden i tillid til, at der trods forskelle er noget, der forbinder os - måske netop i forskellene.

Salmen er ikke en katolsk eller luthersk eller calvinsk bekendelse, ikke et læredigt, ikke rimet undervisning i teologi eller brugslyrik, upersonlig redegørelse for sandheder. Salmen vender sig tværtimod til Gud, Jesu Kristi Fader og rækker ud over teologien, også de teologiske konfessioner, der fastlagdes i Trente eller Augsburg eller Geneve. Det drejer sig hverken om forskellige "sandhedsopfattelser" eller om den fundamentale fælles "sandhed"; det drejer sig om Jesus Kristus som den levende skikkelse, der forbinder os. Derfor skal vi lytte til, hvad folk fra andre konfessioner siger, når de taler til Ham, for disse andre docerer jo ikke specialteologi, men vidner om den samme Herre. Et eksempel til tydeliggørelse:

Grundtvigs "Herren han har besøgt sit folk" er oversat i "Het Nieuwe Liedboek" til "Zingt nu de Heer, Hij zag ons aan" [15]. Grundtvig skrev som bekendt denne salme i 1836 udfra Luk. 7,11-17, enkens søn fra Nain. Hele hans levende-ord-teologi står bag denne salme. I rationalismen og i den strikte bibelortodoksi var ordet dødt: "død det os lå på tunge". Men det levende ord genopstår i menigheden, i ordene ved dåb og nadver, gennem Helligånden. Det er påske og pinse i ét.

Oversættelsen er i det hele vellykket; den overvældende glæde ved det levende ord er bevaret. Sammenhængen med Lukas er ikke mere tydelig, fordi linjen "græde om den enbårne", der viser tilbage til enkens søn og samtidig refererer til Jesus, er oversat entydigt til "treurende om haar Heiland". Ellers er der ikke sket forskydninger. En reformert menighed synger denne salme med glæde, selvom den nok ville rynke panden, hvis den anede, hvad der var Grundtvigs teologi. Hvordan er det muligt? Det er det, idet Grundtvigs salme opstod udfra en speciel anskuelse, men denne specielle anskuelse er ikke salmens objekt; salmens objekt er Herren, det levende ord i vor midte. Det er ikke Grundtvigs anskuelser, men Ham, som Grundtvig så, salmen handler om, og ham genkender de reformerte også.

16. Pietisme.

Det er noget andet med pietismens og tildels allerede barokkens salmer. Den individuelle sjæls længsel efter himmelen og pietismens truende forskydning af centrum for opmærksomheden fra ordet og fra Guds gerninger i Jesus Kristus hen i retning af den syngendes personlige erfaringer kunne friste oversættere til at ændre. Det er f.eks. sket med Homburgs "Jesus meines Lebens Leben", hvor "mit" bliver til "vort" i "Het Nieuwe Liedboek": "Jezus leven van ons leven". Ændringen nævnes ikke i kommentaren. Men den er ikke nogen selvfølge, den er en fejl. Hvis man mener, at individualiseringen i en pietistisk salme er så fremskreden, at digteren kun er interesseret i sine egne troserfaringer, så er det ikke en salme mere, og så skal man ikke bringe den, ligeså lidt som man nu om dage bringer rationalismens læredigte.

Men hvorfor skulle ikke også barokkens og pietismens digtere af Guds ord have været inspireret til at ihukomme Ham og lovprise, takke, bede? Det gør de naturligvis, på deres tidsbestemte teologis baggrund. Vor tids sociale og politiske spørgsmål og vor tids håb om Jesu Kristi rige, der ikke er håbet om en himmel, men om hele det skabtes fornyelse og det hele menneskes fornyelse, der ikke kan deles op i sjæl og legeme, - det håb kendte de ikke. Men ham, som også vi håber til, ham kendte de, og de har set nogle af livets sider: hvorledes mennesket er en fremmed her på jord (jf. Joh. 17,14-16), - at vort hjem er ikke "her", men hos "Gud i himlen".

Derfor skal disse gamle digtere have lov til at tale ud, også i såkaldt moderne oversættelser. De er ensidige, jovel, ligesom også andre salmer, der beror på andre strømninger. En salme må godt være ensidig, helt hen i retning af det kætterske. Den repræsenterer nemlig en trosvirkelighed og ikke en lære. Den står jo heller ikke alene i gudstjenesten, men sammen med bibellæsning, prædiken, sakramenter. Også i salmebogen står ingen salme alene: trosvirkelighedens mange aspekter er delt op på mange salmer.

17. Thomas af Aquino.

Vanskeligere er det, hvis salmen stammer fra en tradition, der i århundreder er blevet anset for vranglære. Hvad skal f.eks. romerskkatolske sakramentesalmer i en evangelisk gudstjeneste?

Hvis man ser oversættelsesmuligheden "a la manière fixiste" (jf. ovenfor om Mounin), må man slutte, at de konfessionelle forskelle

er for store til at gøre en oversættelse mulig. Ser man på oversættelse historisk, ser man, at den gensidige forståelse kan vokse og en oversættelse kan blive mulig uden kun at betyde nogen ensrettende indføjelse i ens egen tradition.

Således blev det en gevinst, da M.B. Landstad i 1861 fik Thomas af Aquino's berømte sakramentehymne "Lauda Sion Salvatorem" i hænde. Men hans bearbejdelse af Thomas' 8o vers (fordelt på 12 strofer, nemlig 9 strofer á 6 vers, 2 á 8 og 1 á lo) til 12 strofer á 6 vers (Landstad har kun udeladt den oprindelige strofe 3) betyder en vis "protestantisering", der føres til ende i DDS 1953, der kun optager fem strofer; blandt de udeladte er Landstads str. 5: "Brødet, vinen, signet, viet, i hans navn, som os har friet, er hans legem og hans blod. Ej forstanden det udgrunder, troen ene ser Guds under og den skjulte enheds rod". At digteren her i største ærefrygt udtrykker Kristi tilstedeværelse i nadveren i de termer, som hans transsubstantialistiske overbevisning indgav ham, mærker man ikke mere.

En forbedring bringer "129 Salmer, Tillæg til Den Danske Salmebog". Under nr. 94o er nu optaget 8 af Landstads 12 strofer, heriblandt den vigtige, netop citerede 5. strofe (nu str. 3).

Hvad Thomas ville skrive var ikke et læredigt om transsubstantiationen; han lovpriste den frelser, der vil være hos os i nadveren og er det også for lutheranere og calvinister. Som Luther sagde det: "Lieber mit dem Pabst eitel Fleisch und Blut als mit den Schwärmern nur Brot und Wein". Også mange katolikker har i dag lagt den massive transsubstantiationslære bag sig, således som den blev formuleret i Trente som afstandtagen fra en reformatorisk teologi, der blev misforstået som fideisme. At forståelsen for, hvad Thomas egentlig mente, kan vokse, viser nr. 94o i "129 Salmer". Måske vil fremtiden opvise andre nye oversættelser, der yder originalteksten endnu større retfærdighed. Oversættelseshistorien - og, som det i dette tilfælde også er tydeligt: salmebogsredigeringens historie, - er økumeniens historie.

18. Målet: bredde i det økumeniske.

Til slut: der har været et begreb, der i det ovenstående kun blev benyttet in malam partem, begrebet tilpasning. Begrebet kan misforstås. Vi kan ønske at tilpasse en tekst, der ikke svarer til vore fordringer, og dermed behandle den på andre præmisser end dens egne, nemlig forståelighedens, smagens, opbyggelsens, den genkendelige klichés osv. Tilpasning fører til brugslyrik [17]. Den der tilpasser,

ser salmer som et arsenal af ideer og billeder, som et råstof, der hele tiden bearbejdes. Efter tusind år kommer alle salmer til at se ens ud [18]. Tilpasning fører i sidste instans til entonighed.

Hvad vi vil, er oversættelse udfra indre nødvendighed, med det rette ord, udfra det poetiske krav, som den oprindelige teksts væsen kræver.

Kan en sådan oversættelse så forstås. Det kan den nok, hvis digteren taler sin omverdens sprog, også selvom han ikke netop er ude på i særlig grad at blive forstået. I denne henseende er oversættelse suveræn metamorfose, hvor det, der er det specielle for en tekst, det der gør den anderledes end andre, bevares og føres med over. Vort mål er en broget salmebog, et broget landskab, hvor alt, som er groet i den horisontalt og vertikalt økumeniske have, kan blomstre på sin måde og langt ud over al teologi herliggøre "Guds mangfoldige visdom".

ANMÆRKNINGER

1. HM 1978 s. 12o-125, Jens Lyster "Betænkelighed ved en betænkning" om "1969års psalmkommitté, revision af 1937års psalmbok (Information, arbetsmaterial, läge 1977).

2. HM 1981 nr. 2 Regin Prenter "Behøver vi en ny salmebog?"

3. HM 198o nr. 1 (forf.:) "Salme og anamnese" s. 26

4. HM 1975 nr. 1 L.L. Albertsen "Strofiske digte som synges af et kollektiv", jf. samme forf.s "Lyrik der synges", Kbhvn. 1978.

5. Jf. også Albertsen "Zwischen philologischer Akribie und souveräner Metamorphose, Probleme der literarischen Uebersetzung und ihrer Analyse", Orbis litterarum XXVIII (1973) s. 216-227

6. Georges Mounin "Les problèmes théoriques de la traduction", Edition Gallimard 1963 s. 272

7. Mounin s. 275

8. W. Görnandt "Grundtvig als Kirchenlieddichter in lutherischer und oekumenischer Sicht (Grundtvig auf deutsch)", Helsingør 2. erweiterte Aufl. 1969.

9. L.L. Albertsen "Grundtvig oversat til tysk salmetradition", Grundtvigstudier 197o s. 33 ff.

1o. Digternavn for den i 1972 afdøde litteraturforsker og digter prof.dr. K.Heeroma.

11. HM 1978 nr. 3 s. 133-177 Karen Madsen "Rationalistisk og restaurativ salmepolitik i Tyskland før og efter 18oo"

12. "Een Compendium van achtergrond-informatie bij de 491 gezangen uit het "Liedboek voor de Kerken"" s. 6o5-6o6 om salme nr. 254

13. Prenter i HM 1981 nr. 2 (jf. anm. 2).

14. Jf. min ovennævnte artikel (anm. 3), især afsnit 4 om teologisk anamnese og poetisk virkelighedsfremkaldelse

15. Salme 22o i "Liedboek voor de Kerken", oversætter er Muus Jacobse (jf. anm. 1o)

16. Compendium (jf. anm. 12) s. 538-545 om Grundtvig og "Herren han har besøgt sit folk"

17. Albertsen "Lyrik der synges" (jf. anm. 4)

18. L.L. Albertsen "Welche Werte peilt die Zwecklyrik an", en ikke offentliggjort afhandling om den hollandske oversættelse af Ingemann "Igennem nat og trængsel" til Liedboek nr. 459 (jf. anm. 3)

ZUSAMMENFASSUNG

GEDANKEN ZUR UEBERSETZUNG VON KIRCHENLIEDERN

Die horizontale und vertikale, d.h. räumliche und zeitliche Oekumenizität der Kirche hat verursacht, dass Kirchenlieder noch häufiger übersetz wurden als andere Lieder. Zu oft führte dabei ein fehlendes Verständnis für die Funktion des Poetischen im Kirchenlied zur Missachtung seines poetischen Charakters.

Aber Poesie ist nicht einfach Aesthetik. Poesie heisst eine Rede, die nicht analysiert, argumentiert, andeutet, sondern vielmehr mit äusserster Kraft und Präzision eine erlebte Wirklichkeit "dar"-stellen will. Weil es sich im Kirchenlied um letzte Wirklichkeit handelt, die sich im Gedenken der Gemeinde vergegenwärtigen will, kan man an das Kirchenlied keine geringeren Forderungen stellen als an die übrige (profane) Poesie. Richtig ist das Wort in der Uebersetzung nur, wenn es *poetisch* richtig ist. Eine solche Uebersetzung ist eine "souveräne Metamorphose", d.h. nicht Sache theologischer und philologischer Akribie, sondern eine völlig dichterische Arbeit (Abschnitte 1-5).

"Chaque langue --- impose à ses locuteurs une certaine manière de regarder le monde, et nous empêche de le voir d'autres manières" (Mounin). Was für menschliche Sprachen Gültigkeit hat, hat es für de Wiedergabe göttlicher Rede in Menschenworten noch mehr. Hier vollzieht sich das Wunder der "Inverbation", die Wortwerdung des Wortes Gottes durch den Heiligen Geist, als eine Analogie zur Inkarnation. Aber auch für das Uebersetzen zwischen menschlichen Sprachen gilt die These Mounins, ohne jedoch zu absoluter Unübersetzbarkeit zu führen, weil im Laufe der Zeit nicht nur die Sprache die Wirklichkeit, sondern auch die Wirklichkeit die Sprache beeinflusst, zumal wo eine dichterisch kreative Rede stattfindet (Abschn. 6-8).

Wie Unterschiede im Volkscharakter und in der Konfession für eine gute Uebersetzung hinderlich sind, wird an zwei Beispielen deutlich gemacht. Bei älteren Liedern können ausserdem einzelne Wörter die Bedeutung inzwischen gewechselt haben. Auch hier ist die "souveräne Metamorphose" oft unvermeidlich, denn auch hier geht es um poetische, nicht um theologische Richtigkeit. Das ist vor allem zu bedenken, wenn es sich um die Uebersetzung auf der Basis inzwischen geänderter theologischer oder weltanschaulicher Hintergründe handelt. Was passiert, wenn ältere Lieder nach der letzten theologischen Mode nachgeschliffen werden, hat uns bereits die rationalistische Liederpolitik gezeigt! Eine Entmythologisierung, wie sie damals stattfand, ist aber heute auch kein letztes Wort zur Sache, allenfalls ein vorletztes, damit wir am Ende wieder fröhlich mythologisch bzw. poetisch von Gott sprechen! Wer andere Massstäbe als die poetischen als die entscheidenden anlegt, verfällt am Ende einem langweiligen Philistertum (Abschn. 9-14).

Mit allem bisher Gesagten ist nicht eine konservative Liedpolitik bezweckt. Für Verständlichkeit ist gesorgt, wenn der Dichter in seiner heutigen Sprache lebt, Kind seiner Zeit ist. Aber Verständlichkeit ist kein Selbstzweck; wirkliches Verstehen ist eine Gabe Gottes.

Diese starke Hervorhebung der Bedeutung des Poetischen heisst nicht Ausschaltung der Theologie, die die Aufgabe hat, den Inhalt analytisch kritisch zu wer-

ten. Wenn eine theologische Ueberprüfung zeigt, dass ein Text theologisch nicht stimmt, so soll es aus dem Gesangbuch verschwinden. Im Lied Berichtigungen vorzunehmen ist aber nicht die Aufgabe der Theologen. Bedacht sollte übrigens sein, dass ein Lied die Theologie übersteigt, indem es auf direkte Vergegenwärtigung abzielt.

So können Lieder aus verschiedener konfessioneller Tradition nach einer Uebersetzung durchaus "wiedererkennbar" sein, weil sie von verschiedenen Hintergründen denselben Herrn besingen. Beispiele 1: *Herren han har besøgt sit folk* auf niederländisch, 2: die Bedeutung der Begriffe *Himmel* und *ich* in Barockliedern bzw. pietistischen Liedern; gerade das persönlich bezogene Ich hat heute nicht zu verschwinden, weil es der Gemeinde wiedererkennbar bleibt. Aber auch entferntere Traditionen haben ihr Recht; 3: *Lauda Sion Salvatorem* des Thomas von Aquino.

Das Endziel jeder Gesangbucharbeit soll ja sein: nicht Anpassung an modernen Geschmack und letzten Endes völlige Eintönigkeit, sondern eine Fülle von Liedern, die entweder als freie Neuschöpfung oder als souveräne Metamorphose gerade das Spezifische, das, was ein bestimmtes Lied anders sein lässt als alle anderen, erhalten bleibt. Ein Gesangbuch soll sein wie eine bunte Landschaft, in ihm soll alles, was im grossen Garten der horizontalen und der vertikalen Oekumene gewachsen ist, in eigener Schönheit blühen können (Abschn. 15-2o).

ANMELDELSER

- SÅ HJERTET BRYDER I SANG

16 salmer af Leif Bork Hansen, illustrationer ved Eva Müller, melodier af Niels Brønholt m.fl. Poul Kristensens Forlag, Herning, 1981. 37 sider. 39 kr.

Melodierne

Af samlingens 16 melodier er der 3 af ældre dato, nemlig én af Vulpius og 2 af Th. Laub. De øvrige 13 er nykomponerede til lejligheden med én af Elith Vagn Hansen, én af Erling D. Bjerno og 11 af Niels Brønholt.

De sidste først: Sammenfattende får man indtrykket af, at der fra Brønholts side er en stærk vilje til at lade de enkelte teksters karakter og farve påvirke melodik og udsættelse. Det er i sig selv en udmærket intention, men det fornemmes, at komponisten ikke er i besiddelse af tilstrækkelig færdighed til at give hver enkelt sats en gennemført og dermed homogen udformning. Inden for samme sats veksles der således mellem friere stil og friere dissonansbehandling og klassiske harmoniseringsmønstre (det gælder således nr. 1, 2, 7, 14 osv.). Det basale kendskab til stemmeføring og fordob-

lingspraksis mangler, hvilket giver sig udslag i uheldige kvintparalleller (nr. 1, lo. takt mellem sopran og bas). Akkorder, som klinger forkert, skyldes forkert notering (nr. 7, 3. takt: tenorens a^{o} skulle videreføres til gis^{o} i næste takt, men videreføres til h^{o}. Takt 11, 4. slag i tenoren: tonen burde hedde cis^{1} og ikke des^{1} - det samme gælder i altstemmen i næste takt på 4-slaget). Der er også eksempler på, at alle stemmer - i en klassisk udformet sats - bevæger sig i samme retning (nr. 8, takt 18, 1.-2. slag), og resultatet lyder ikke godt. Melodisk føres vi vidt omkring, nr. 1 starter således i A-dur og ender i fis-moll uden at manøvren føles meningsfuld. Eksempel på det vellykkede gives dog også. Nr. 4 "Hvorledes tør blomsterne vove" (aftrykt foran i dette nr. s. 9) er gennemført i sin ide. Melodien kan næppe med sit nuancerede rytmiske forløb bruges som menighedssalme, den egner sig bedst til solistisk udførelse. I nr. lo "Hvor levende er ikke havet" lider en brugbar melodi under en (især i takt 6) unødig vanskelig harmonisering. Nr. 15 "Du, Sions beboer" har tilløb til noget godt, men melodien svækkes af i sin helhed at blive holdt inden for et snævert toneområde.

Elith Vagn Hansens melodi til nr. 12 "Hvem kan ikke friheden føle" udmærker sig ved i selve satsen at veksle mellem det unisone og flerstemmige på en frugtbar måde, melodien i sig selv virker lidt stillestående, idet den også bevæger sig inden for et meget afgrænset toneområde.

Erling D. Bjernos melodi og sats til nr. 9 "Der var engang en mand" (ja, det hedder den faktisk!) er til gengæld god. Her er man i bogstaveligste forstand i hænderne på én, der kan sit håndværk. Uden at melodien er det store kunstværk, mærker man den drevne hånd bag, og det samme gælder for satsens vedkommende. Det er bare en skam, at man har overset den trykfejl, at teksten er fordelt forkert på noderne i 1. strofes 1. linie.

Henrik Fibiger Nørfelt

- SÅ HJERTET BRYDER I SANG

Teksterne

Der er i disse år en vældig produktivitet inden for salmedigtningen, og man har ofte en fornemmelse af, at reaktionen på hver ny offentliggørelse er den samme: vandene deles - og skellet viser sig mellem dem, der hævder, at Brorson, Kingo og Grundtvig har gjort det så

godt, at vi ikke har brug for nye salmer - og dem, der er villige til at acceptere næsten alt nyt, fordi det gamle er "uforståeligt og ikke siger moderne mennesker noget".

Vi er meget tyngede af traditionen herhjemme. Den betydelige salmedigtning, som sluttede med Grundtvig, har foruden al sin rigdom givet os en fornemmelse af, at det, der ikke kan stå et par hundrede år, må man hellere lade være med at delagtiggøre andre i. Vores salmetradition har på én gang slået til - og slået alt andet ud! Det er ikke enhver givet, med linier som "O Kristelighed! du skænker vort hjerte, hvad verden ej ved; ..." at formulere det, som alle ved, men som ingen alligevel vidste, før det var sagt.

Men bagsiden har været, at alle andre røster forstummede. For sådan må man vel tolke det faktum, at kirkens budskab stort set ikke har været en udfordring for betydelige digtere i ca. 125 år? Og dertil kommer nu, at vi synes at mangle salmer, der kan være formidlende og lette tilgangen til de ældre salmer for de mange yngre og unge, der i disse år nærmer sig kirken og i nogle tilfælde stejler ved mødet med denne blok af tungt ladede teologiske begreber, der ikke umiddelbart synes at rumme svaret på *deres* spørgsmål.

Derfor må denne produktivitet vurderes positivt. Det er, som om der er gået hul på noget - som om alt ikke blev sagt endegyldigt for flere hundrede år siden, men man nu har erkendt, at der også er brug for salmer, der måske blot lever et kort åremål, men som dog er udtryk for, at nutidens erfaringer presser sig på og vil tolkes i lyset af evangeliet til befrielse og glæde for nutidens mennesker.

Set på den baggrund må man glæde sig over Leif Bork Hansens lille hæfte med 16 nye salmer. Der er i de bedste tekster forsøg på at sige det på en lidt ny måde - her tænker jeg især på nr. 9, der handler om "Det store gæstebud", og hvor vi hører om forberedelserne til "et mægtigt gilde", der begynder med, at "Han hented sølvbestik/tallerkner fine/og straks bestilling gik/på årgangsvine". Den er humørfyldt uden at gå over i det flade og banale, og den har en uhøjtidelig tone, der derfor ikke indbyder til streng gennemgang af hvert eneste ord - og ordstilling!

Det er der desværre andre af salmerne, der gør, fordi de stiler højere og vil være alvorligere. Men på det plan lader det sig ikke skjule, at Leif Bork Hansens salmer præges af en iøjnefaldende sproglig ubehjælpsomhed, der i mange tilfælde overskygger det enga-

gement, der tydeligt ligger til grund for dem. For han har noget på hjerte og vil gerne sige det forståeligt og i et nutidigt sprog.

Indvendingerne retter sig især mod følgende: Der er deciderede sprogfejl både med hensyn til grammatik og syntaks - det kniber med at fastholde og gennemføre billedsproget (metaforerne), og der er en vaklen mellem forsøg på nye formuleringer og en fastholden af forslidt kirkelig terminologi.

Det første er det værste, fordi det vil skurre i ørerne på såvel kirkevante som kirkefremmede (Folk, hvem det ikke generer, vil næppe overhovedet ulejlige sig med at forstå indholdet af Leif Bork Hansens salmer alligevel, fordi teksterne kræver en vis velvillig indleven i tankegangen). Vi møder det i en salme som nr. 4 (aftrykt foran i dette nr. side 9), der begynder således: "Hvorledes tør blomst*erne* vove sig op af *sit* frø ...", og i samme salmes 3. strofe har vi følgende besynderlige grammatiske fænomen: "... for hvem tør med Samson *at* ride på vilddyrets ryg?". Denne underligt klingende infinitiv findes også i salme nr. 16, der indledes med ordene: "Hvem tør mere *at* sige...".

En anden elementær sproglig fejl indleder salme nr. 2: "Jairus, se din datter døde, hvorfor *gør* mer ulejlighed?". Men det hedder dog: "Hvorfor gøre mer ulejlighed?" (det passer ganske vist ikke med metret, men det kunne afhjælpes ved at gøre sætningen imperativisk og sige: "Gør ikke mer ulejlighed!").

Der kunne nævnes mange eksempler; der er næsten ikke én af salmerne, der ikke skæmmes enten af disse sproglige fejl eller af ubehjælpsomme sætningskonstruktioner parret med tvivlsomme rim, som f. eks.: "Og hvem hælder ny vin/på indskrumpne *skind*/så ved I, så mister man/sække og *vin*".

Eksempler på det vaklende billedsprog findes bl.a. i nr. 12, hvor temaet er friheden fra "usynlige bånd og strukturer/af det, som sig hør og sig bør", hvor strofe 3 beretter, at "... skyernes, fuglenes skaber/og havets med fiskene i/han nettene sprænger i havet ...". Man kommer uvilkårligt på den tanke, at Vorherre ødelægger nettene for erhvervsfiskerne, og selvom det muligvis ville være godt for økologien, så er det vel næppe det, der er tanken med salmen. Værre bliver det i strofe 4, hvor billedsproget bryder helt sammen: "Som fisken sig boltrer i havet,/og fuglen i luften er fri, som Faderens døtre og sønner/han gør vores trældom forbi". Og endelig i sidste strofe driver den fuldkomne kærlighed (som nu noget umotiveret kom-

mer ind i billedet) os ud af frygten og angsten, som vi heller ikke har hørt noget om før.

Leif Bork Hansen er bedst, når han forsøger at bryde med kirkesproget - måske, fordi det giver de nye salmer en berettigelse. Det er f.eks. tydeligt, at han forkaster tidligere tids ensidige tale om "brødre" og nu udvider det til "brødre og søstre" (selvom det vel giver nogle af os myrekryb alligevel). Men der er ofte tilbagefald i noget, der føles "overtaget" og uigennemtænkt. Som f.eks. i den første salme, der er bygget over Bjergprædikenens tekst om Himlens fugle og markens liljer, men hvor sidste vers lyder: "Gå da frit til dagens plage/ud til kald i mark og by/i Guds nåde uden mage/ufortjent hver morgen ny". Man kan ikke betegne "kaldet" som "dagens plage" og derefter ganske frejdigt tale om at gå "i Guds nåde uden mage" - det bliver mildt sagt et ubegrundet postulat! Som nåden tit bliver det i præstesprog!

- og ápropos nåde, så findes det ord vel egentlig kun i ental? Udtrykket "Nådernes kilde" i nr. 6 skurrer i ørerne og leder tanken hen på den gammeldags tiltale: "Eders nåde", der er det eneste sted, hvor flertal kan tænkes.

Det er iøvrigt i forbindelse med den samme salme, der begynder således: "Da Herren ved synderens bad/gik ind under boden og skammen" at den tanke opstår, om disse ord overhovedet er anvendelige i en moderne salme. Slæber Bork Hansen ikke her (og flere andre steder) ureflekteret overtaget gods med sig? Er det ikke simpelthen en indforstået begyndelse, der genlyder af utallige salmers "synd og skam" - men som virkelig ikke kan siges i en nutidssalme. De kirkefremmede vil krølle tæer, og de kirkevante vil (med rette) finde, at det er sagt bedre før.

De bedste af salmerne er så afgjort dem, der ikke stiler mod de højere teologiske luftlag. Måske, fordi det er deroppe, den sproglige ubehjælpsomhed føles mest graverende.

Lisbeth Smedegaard Andersen

JOHANNES JOHANSEN: GLÆDEN SPRINGER AF SVØBET UD.
Poul Kristensens Forlag, Herning 1980. 127 sider. 65,50 kr.

Johannes Johansens seneste bog består af 23 prædikener og lejlighedstaler og 23 salmer. Jeg vil her hovedsageligt beskæftige mig med salmerne; ikke fordi jeg deler den opfattelse, at prædikener og kirkelige lejlighedstaler ikke skal anmeldes, selvfølgelig skal de det; når de er trykt er det kun rimeligt at eftergå såvel tanker som udtryk. Men i HM må salmerne formodes at interessere mest, derfor lader jeg det øvrige ligge i baghovedet, også uanset at en prædiken og en salme i de fleste tilfælde er knyttet sammen ved overensstemmelse i tanker eller motiv.

Af salmerne har 16 ikke tidligere været trykt, 4 er hentet fra "78-tillægget" og 3 har været offentliggjort i aviser. Der er altså tale om et betragteligt bidrag til salmelitteraturen.

Motiverne i salmerne er mange: fra advent og jul over påske og pinse til vinter; fra dåb over bryllup til død og opstandelse; morgen- og aftensalmer; om kirken med forkyndelse og sakramenter. De lever alle i den gudstjenstlige situation i videste forstand, der er ingen salmer specielt for det moderne, identitetsløse, søgende, kirkefremmede menneske; i virkeligheden tror jeg ikke det eksisterer for digteren, forstået på den måde, at i det stykke er der ikke væsentlig forskel på biskoppen og den kristeligt mest uopdragne. Begge er syndere for Gud, det er det afgørende, alt andet er udenværker, som det næppe er værd at spilde salmer på.

Johannes Johansens Gud er ikke sat sammen af lærde definitioner, skaberkraften, fornyelses- eller nyskabelseskraften og opholdelseskraften i menneskelivet optræder som en enhed i salmerne; det kan f.eks. studeres i "Du gør igen det visne grønt" (s. 44, teksten aftrykt foran i dette nr. side 4), hvor enheden "Skaber, Frelser, Helligånd" ganske enkelt tiltales med "*du* gemmer våren i din hånd" (min fremhævelse). I salmen s. 57 er Herren (den traditionelle skaber) og Jesus også fælles om at holde "Alle ting på plads". Dette komplekse, men alligevel enkle gudsbegreb er et bemærkelsesværdigt træk; de første gange, jeg læste salmerne igennem, var jeg ved at tro, at det var en svaghed. Men det er jeg nu ikke sikker på, at det er. For selv om der ikke distingveres og defineres, er det ikke særlig vanskeligt at få et indtryk af vægten af de enkelte led. Der er ingen tvivl om, at Kristus er midtpunktet. Trods husvildhed i verden fra begyndelsen (13.3; 26.4) har han "al magt i himlen og

på jorden"; den magt er kærligheden (s.35) og med den gjorde - og gør - han på mangfoldige måder menneskers liv nyt: han "finder skjult i mørket den fortabte" (93.1), "midt i mørket kan du finde/ den ene, som går rundt i blinde" (115.1); eller i omtale: "Jesus, mer end verdens sol,/hver en afkrog gennemskinner,/ blomster under sneen finder," (58.4). På lignende måde digtes om "Menneskefiskeren" (s.1o5), det er ikke Peter, men Jesus. Da Peter så, hvor stor hans fangst var "Da var han fanget af Herrens ord,/som underfuldt på en tvivler tror" (v.5). - Her må jeg indskyde den bemærkning, at i den kosmiske morgensang, som skildres i de tre sidste vers på s. 1oo, er Johansen virkelig udtryksmæssigt oppe på tærne uden dog at fornægte den for ham karakteristiske lethed. Her fornemmer jeg lidt af den rislen langs rygraden, som aldrig udebliver, når jeg synger Grundtvigs Som dug på slagne enge.

Fra det her påpegede midtpunkt i Kristus går der en vigtig linie til forkyndelsen og sakramenterne i kirken, men under tydelig fastholden af, at de dele er intet værd "hvis ikke Kristus giver mod til at tale det ord, der altid lyder på kærlighed" (indsættelsestale s. 91) eller som det hedder i en salme: "En døbefont, et nadverbord/ - og resten gør Guds eget ord," (81.1).

Det er af dette svøb, at glæden springer ud, af Jesus i krybben, af ordet i forkyndelsen og sakramenterne; og det naturlige udtryk for denne glæde er sangen. Glæden er da også umiskendeligt til stede i disse salmer.

Johannes Johansen har ingen (for os andre synlige) vanskeligheder med at få sine tanker og billeder til at gå på versefødder; men det sker, at et træben falder ind i takten hist og her; uvenlige mennesker ville måske kalde dem klicheer. Det er ikke citater, jeg har noget imod; det er end ikke belastende, at der 121.6 skal være plads til både Frank Jæger og Petter Dass (?). Men faste borge (73.3) og fulde rustninger (35.4) hører nu, mener jeg, litteraturen til; en vending som "han gik omkring og gjorde vel" (93.2) kan smutte med i en uoplagt prædiken, og udtryk som "Lad os dagens værk begynde" (96.2) og "fæste i det høje bo" (1o7.3) er i hvert fald slidt op her i Enderslev. (Det sidste udtryk virker yderligere slapt efter de to forudgående gode linier).

I salmen om Menneskefiskeren (s.1o5) er syntaksen ikke helt god i v.5, tre relativsætninger, hvor den sidste viser tilbage over de to første; et længere ophold efter linie 3 og en let omstilling i linie 4 (det bruger netop..) ville vist nok lette den syngendes

forståelse. Der kan også være lidt misforståeligt ved 96.2, for det første sker der et skift til tiltale mellem v.1 og 2, for det andet skal man helt ned til linie 6, før det bliver tydeligt, at "Lad os.." ikke er en indbyrdes opfordring (så går det helt galt i linie 4 og 5, det kunne jeg slet ikke få til at ligne Johansen!), men en bøn. Sammenhængen er altså god nok, når man får tænkt sig om; men det skal man vel ikke gøre, mens man synger salmer. - Skal vi så til slut helt ned i det pedantiske, bør der vel i linie 3 på side 59 stå "tommetykt lag is".

De her påpegede pletter rokker ikke ved indtrykket af en bog, som man gang på gang kan læse sig glad i.

Jens Højgaard

INGOLF OLSEN: SJÆLENS MUSIK - SALMER AF H.A. BRORSON. EX LIBRIS (GYLDENDALS GRAMMOFONPLADER) EXL 30.012

Ingolf Olsen, sang og lut, Jesper Bøje Christensen, cembalo og orgel, Charlotte Lund Christiansen, barok-cello, Toke Lund Christiansen, flauto traverso, Jens Egebjerg, violone, Troels Svendsen, barok-violin.

Det er virkelig en meget fornem plade, Gyldendals pladeforlag Ex Libris har udsendt. Et udvalg på 15 salmer fra Brorsons "Troens Rare Klenodie" og "Svane-Sang". Når man tænker på, hvordan vore fædrelandssange og -salmer mishandles af "kunstnere" som Mathilde, Trille og Lone Kellermann m.fl. på de plader, der udsendes nu om dage (og som protegeres af Mogens Hansen i Danmarks Radio!), så er det dog en lise, at nogen kan tage et kapitel af vor salmeskat og behandle det med så megen takt, viden og kultur. Det er et højst sagligt arbejde, som ovennævnte gruppe af fremragende dygtige folk med Ingolf Olsen i spidsen præsterer. Det drejer sig om salmer af H.A. Brorson, sunget og spillet på melodier fra Brorsons egen tid. Hvilke melodier Brorson skrev sine tekster til, ved man jo ikke ret meget om idag, bortset fra, som der står i noterne på pladeomslaget, at melodiforholdene til "Troens Rare Klenodie" skulle være klarlagt, men det hører vi vel mere om. For Svane-Sangens vedkommende har valget af melodier åbenbart været mere usikkert, og det er da også den pladeside, som anmelderen har sine største betænkeligheder ved.

Melodierne er udpræget solosange, som vi kender dem fra f.eks.

"Schemellis Gesangbuch", barokmelodier fremført efter tidens skik med forsiringer og afvekslende instrumentalensembler. Pladens side 1 indeholder 7 salmer fra "Troens Rare Klenodie", bl.a. musikalske perler som "Mit hjerte altid vanker", "Vor Jesus kan ej noget herberg finde" og "Jeg går i fare". Desuden "Op al den ting" som vi kender som "Lad vaje højt". Det er salmer, som er en lykkelig forening af ord og toner, og det står klart, at digter og komponist talte det samme sprog. Det generer mig, at der standses på fermaterne, det går ud over tekstdeklamationen, og endelig står fermaterne der jo kun for at markere linieslutningen. Fra side 2, den mere problematiske med"Svane-Sangen", vil vi tage det gode først: "Når mig øje" er en helt vidunderlig melodi og det er den sidste "Farvel min sjæl, i Jesu sides vunde" også. Brorsons skønne poesi frembæres på smukkeste måde af de to melodier. En pudsig sag er "Hvorledes går det her", som er lige ved at være Wiener-klassik. Den sene barokmelodi til "Den store hvide flok" er jeg ikke glad for, her løber melodien af med teksten.

Arrangementerne til samtlige melodier er udført med stor stilsans, og instrumenterne klinger fortræffeligt. Det høres desværre for tydeligt, at gennemspilningen af "Lad mig, søde Jesus, møde" ikke er foretaget i Frederiksberg Slotskirke, som resten af pladen er. Og så primus motor, Ingolf Olsen: Det er - selvfølgelig - højt kultiveret sang, han præsterer, til tider med for megen sjæl og for lidt musik. Han kan desværre ikke nok sangteknisk. Vokalerne farer frem og tilbage i mund og hals: (for) flade a'er, lukkede o'er og u'er, brede i'er, men han synger rent! Jeg er egentlig lidt ked af denne barske kritik, for hans intentioner er så rigtige og hans musikalitet uomtvistelig. Tekstudtalen bør han da også roses for, selv om hans omhu netop for teksten nok er en af årsagerne til det utilfredsstillende klanglige resultat.

Endelig vil jeg gerne pille lidt ved solstrålehistorien om det lille orgel, som brugtes ved optagelsen. Orglet blev ikke skænket til Det kgl. danske Musikkonservatorium i 1949, da Abel Cathrines Stiftelse blev nedlagt. I maj 1969 blev jeg af Stadsarkitektens direktorat på Rådhuset bedt om at undersøge et "harmonium" i stiftelsen, og jeg konstaterede da, at det drejede sig om et 3-stemmers orgel af stor antikvarisk værdi. Orgelbygger Poul-Gerhard Andersen istandsatte det, og så først kom det til konservatoriet!

Optagelsen er foretaget i Frederiksberg Slotskirke, og om selve optagelserne er kun godt at sige. Passende rumklang og fin balance

mellem solist og instrument(er).

Endelig bør coveret omtales: en meget smuk sag med noter om Brorson og om musikken, desuden samtlige salmetekster, ret få trykfejl.

Charley Olsen

DANSK KIRKESANGS ÅRSSKRIFT 1977-78.

Udgivet af Samfundet Dansk Kirkesang. Redigeret af Henrik Glahn og Christian Thodberg. København 1980. Dan Fog Musikforlag. 83 sider., ill. og musikeksempler.

Årsskriftet indledes med formanden, Søren Sørensens oversigt over samfundets virksomhed 1977-79. Derefter følger 2 nekrologer. Først mindes Søren Sørensen tidligere domorganist i Aarhus, Georg Fjelrad (19o1-1979), hvorefter Christian Thodberg kort omtaler salmedigteren, tidligere domprovst i Odense, K.L. Aastrup (1899-198o) i anledning af dennes død i foråret 198o.

I *Gensyn med "Musik og Kirke". Nogle teologiske og musikkulturelle perspektiver* sætter Jørgen I. Jensen Thomas Laubs hovedværk fra 192o ind i en teologisk og kulturel sammenhæng, der tager hensyn både til værkets tilblivelsesperiode og til situationen i dag, 6o år efter førsteudgivelsen. JIJ indleder sin artikel, der oprindelig blev holdt som foredrag på Dansk Kirkesangs sommerkursus på Askov Højskole 1979, med at måle "Musik og Kirke" med vor tids alen og finder, at det er et både tværfagligt, alternativt, kritisk, engageret værk; det sætter sit emne ind i en kontekst, og det stiler mod praksis. Spørger man imidlertid efter værkets samfundsrelevans, viser det sig, at dets problemstilling er en anden end i samfundsrelaterende litteratur af i dag, da dets relevans ikke gælder det borgerlige, men det kirkelige samfund. Udfra en erkendelse af, at "Musik og Kirke" allerede har en lang virkningshistorie bag sig, og udfra en fornemmelse af (og overbevisning om), at det måske netop er de træk i MoK, som tiden tilsyneladende er løbet fra, der i dag viser sig at rumme nye muligheder, inddeler JIJ sin artikel i 4 afsnit:

1. *En skitsering af Laubs plads i en historisk sammenhæng.* Afgørende for forståelsen af TL er den kendsgerning, at hans udgangspunkt ikke var musikalsk, men kirkeligt, nærmere betegnet det grundtvigske syn, han stiftede bekendtskab med gennem Thomas Skat Rørdam, gennem mange år hans sognepræst, først i Helligaandskirken, senere

i Holmens Kirke. Som Ånden efter Grundtvigs opfattelse skaffede sig udtryk gennem ordene, mente TL, at den skaffede sig legemligt udtryk gennem tonernes sammensætning. TL tilhører ligesom Jakob Knudsen og Otto Møller både det 19. og det 2o. århundrede, og som dem rakte han noget af det mest værdifulde i det ene århundrede videre til det andet; i TLs tilfælde overbevisningen om, at Grundtvigs kirkelige anskuelse også i en musikalsk sammenhæng var det genuine udtryk for, hvad ægte og oprindelig kristendom er.

2. *Den teologi, dvs. det syn på kristendommen, der er forudsætning for skriftet og har bestemt det.* Salmesangen er for TL menighedssang. Salmesangen skal hverken være æstetisk nydelse eller teologisk forkyndelse, men indgår som en integreret del af gudstjenesten, hvis formål det er i ord og toner at forme en fælles betragtning af og et fælles udtryk for den sammenhæng, den kristne allerede befinder sig i ved at være døbt. TL lader sine betragtninger over salmesangens væsen være udgangspunktet for en generel beskrivelse af kirkens og kristendommens væsen.

3. *Det syn på musik og musik-kultur i det hele taget, som skriftet er præget af.* TL taler ikke for eet enkelt musikalsk stilideal, men forudsætter tilstedeværelsen af flere samtidige stilarter, der hver for sig er bærere af forskellige oplevelsessammenhænge. TL er her talsmand for en musikalsk og kulturel pluralisme. Han mener, at det er umuligt at give en dækkende beskrivelse af en musikalsk oplevelse. Derimod kan man ved den sproglige beskrivelse lede hen til den levende oplevelse af musik. Der er i "Musik og Kirke" to musikalske grundspørgsmål. For det første spørgsmålet om, hvorvidt rene treklange, vekslende rytmer og en stærk økonomi i intervalbrugen er bedre egnet til at skabe et musikalsk fællesskab end romantiske akkorder. JIJ vil med TL mene, at dette er tilfældet. For det andet spørgsmålet, om det er berettiget at sondre så skarpt mellem musikalsk følelsesoplevelse og ægte kirkesang - mellem musikalsk isolation og musikalsk fællesskab - som TL gør. Spørgsmålet er kompliceret p.g.a. den tendens i europæisk kunst-, kultur- og kristendomsforståelse, der i tiden efter 1. verdenskrig har taget afstand fra den følelsesbetonede oplevelse. TL ønsker ikke at tage afstand fra følelsesmusikken, men han ønsker at understrege, at gudstjenestemusikken som fællesskabsmusik er noget andet end følelsesmusik, den er mere omfattende, rummelig, og den overskrider jeg'et på en måde, som følelsesmusikken ikke kan. JIJ gør det ikke direkte, men kunne have kaldt TLs opfattelse af gudstjenestemusikkens og salmesangens væsen for folkelig.

4. *Den underforståede musikalske metafysik i "Musik og Kirke"*. TLs skelnen mellem følelsesmusik og fællesskabsmusik er forudsætningen for at kunne forstå hans adskillelse mellem musik som kunst, som personligt udtryk, på den ene side og kirkesang, der tjener ordene, på den anden. TL kalder den æstetiske kunstmusik for upålidelig og utroværdig i modsætning til den gamle kirkemusik, der er både sandfærdig og troværdig, og derfor i stand til at forbinde det jordiske med det himmelske. Der indgår hos TL så at sige en forestilling om en art musikalsk rest af gudbilledligheden, som bliver forklaret eller genfødt i gudstjenestemusikken, når ordene kommer til, og musik og tekst placeres det rette sted. TL kan ligefrem sige om musikken, at "når den bærer ordet frem, [kan den] meddele det en fylde af liv, som ordet alene ikke har". TL finder, at kunst og religion står hinanden nærmere end [natur-] videnskaben og den deraf afledede materialistiske verdensopfattelse. JIJ mener i forlængelse heraf, at "Musik og Kirke"s største betydning ligger i, at den giver et sprog om musikken og en forestillingsverden i forbindelse med musik, som kan forbinde sig med kristendommens sprog i en vekselvirkning, der gennem gudstjenesten frigør mennesket til at se, at der findes en anden sammenhæng og et andet fællesskab end det faktisk givne samfund, en sammenhæng, der ikke nedbryder det givne, men viser det i et mere omfattende perspektiv.

Både Christian Thodberg og Henrik Glahn beskæftiger sig derefter i et par mindre artikler med Hans Christensen Sthens salme "Du Herre Krist". Først foreslår Christian Thodberg i *Om "Du Herre Krist". En kendt salme af Hans Christensen Sthen i en ny bearbejdelse* en ny version af salmen. Idet han holder sig til det versemål, som Fr. Hammerich tillempede salmen efter for 13o år siden, søger CT at nærme ordlyden til Sthens oprindelige. Forsøget er interessant, men viser, hvor svært det er at bearbejde gamle salmetekster. Henrik Glahn gennemgår i *Om melodierne til "Du Herre Krist"* ganske kort salmens melodihistorie, idet han giver eksempler på, hvordan Johan Rhau's melodi gengives i de forskellige danske koralbøger. HG håber, at salmen og dens melodi vil opleve en genfødsel i dansk salmetradition, med Rhau's melodi til Christian Thodbergs bearbejdelse af teksten. Foreløbig må man konstatere, at "Du Herre Krist" er på vej ud af Folkeskolen (den findes ikke i "555 salmer", der er den mest benyttede nyere skolesangbog) og dermed ud af det faste folkelige salmerepertoire, sikkert fordi genindførelsen af Rhau's melodi har skabt usikkerhed omkring salmen.

Søren Sørensen fortsætter i *Salmesang i grænselandet efter 1864. Om Prahl og Heinebuchs melodisamling (1892 og 1895) til den dansk-slesvigske salmebog* sin tidligere gennemgang i Dansk Kirkesangs årsskrift (1973-74) af salmesangen i Slesvig-Holsten. Efter en præsentation af "Evangelisk Luthersk salmebog for de dansktalende menigheder i Slesvig" (189o) samler SS sin fremstilling om Prahl og Heinebuchs melodi- og koralbog (henholdsvis 1892 og 1895) til denne salmebog. Hans Schlaikier Prahl (1845-193o), der var præst forskellige steder i Nordslesvig, sidst i Gammel Haderslev, var en typisk slesviger, der trods sit tyske sindelag var en forkæmper for dansk sprog og kultur. Carl Heinebuch (184o-1896) var født ved Hannover og blev 1878 musikdirektør i Flensborg og organist ved Skt. Marie Kirke sammesteds. Den evangelisk Lutherske salmebog var blevet til som et forsøg på at konsolidere den danske salmesang i Nordslesvig. Det samme sigte havde Prahl og Heinebuchs koralbog, idet den forenede den traditionelle tysk-lutherske meloditradition med dansk salmesangstradition, ikke mindst sådan som den havde udviklet sig i det 19. årh. under indflydelse fra den kirkelige romance fra Weyse og fremefter. Prahl og Heinebuch knyttede til ved de kirkemusikalske reformbevægelser, der i Tyskland fandt udtryk i f.eks. Johs. Zahns "Die Melodien der deutschen evangelischen Kirchenlieder" fra 188o'erne, og som i Danmark var repræsenteret af Thomas Laub. Prahl og Heinebuch havde kontakt med Thomas Laub, men det kom til et brud, da de ikke ønskede at gennemføre hans kompromisløse linie, men (ligesom 6o år senere Den Danske Koralbog, 1954) medtog et bredt udsnit af de allerede indsungne kirkelige romancer fra det 19. årh. Begrundelsen for at medtage disse melodier var ikke alene, at menigheden havde taget dem til sig, men også at de havde lært menigheden at synge igen efter at den var blevet vænnet fra det af de stive og døde koralmelodier; men "disse melodier skulle ingenlunde fortrænge de gamle toner, der i århundreder har båret menighedens andagt", og Prahl og Heinebuch har her haft det lettere end Berggreen og Laub havde det i kongeriget, da den gamle salmesangs-tradition endnu til en vis grad levede i Sønderjylland. Et særligt indslag i Prahl og Heinebuchs arbejde var de forholdsvis mange melodier fra det 18. årh., de såkaldte "Freylinghausen-melodier", som de har været med til at lede ind i den danske salmesangstradition. Den historiske betydning af Prahl og Heinebuchs koralbog er vanskelig at vurdere, da de samtidige kongerigske melodisamlinger også blev brugt i Nord-

slesvig, men den har en væsentlig del af æren for, at den nordslesvigske salmesangstradition så forholdsvis gnidningsløst, som tilfældet i virkeligheden var, kunne forenes med den kongerigske tradition, sådan som den efter ca. 192o var præget af lige dele kirkelig romance og Laub.

Peter Balslev-Clausen

DANSK KIRKESANGS ÅRSSKRIFT 1979-80

Udgivet af Samfundet Dansk Kirkesang. Redigeret af Henrik Glahn og Christian Thodberg. København 198Ø. Dan Fog Musikforlag. Mu-eksempler. 155 sider.

Årsskriftet indledes af formanden, Søren Sørensens beretning om, hvad der er sket *Siden sidst*, d.v.s. i året 198o. Derefter følger Søren Sørensens afhandling *Messemelodier og messetoner, deres baggrund, historie og aktuelle status*. SS spørger indledningsvis, hvorfor man messer, og han giver tre svar på spørgsmålet: dels fordi der er tradition for det, dels fordi det gør talen tydeligere og dels fordi det er smukkere og mere afvekslende at messe end at tale i en kirke. Efter en kort omtale af den førreformatoriske messesang gennemgår SS Luthers messesang, hvorefter han helliger sig den danske messesangs historie. Situationen på reformationstiden og i årene derefter bliver skildret udførligt som baggrund for udviklingen i de følgende århundreder. Det er påfaldende, så stabil traditionen er, for trods forskellige ændringer og forskydninger, går der en lige linie fra efterreformationstidens messetoner til J.A. Wibergs *Messe-Melodier* (1832) og videre over A.P. Berggreen til Viggo Bielefeldt, der udsendte sin Messebog 19o7. En fornyelse af messesangen kom først med Thomas Laub, der til det nye nadverritual 1912 udarbejdede sine messetoner, der var inspireret af førreformatoriske forbilleder, og som forbavsende hurtigt vandt indpas. Opmuntret af den positive modtagelse af messetonerne til nadverritualet arbejdede Laub videre med messesangsproblemer, men det blev først Laubs elev, Jens Peter Larsen, der endeligt fik fornyet den danske messesang. Det skete med de 1935 udgivne *Messetoner efter gammel kirkelig tradition*. Takket være Jens Peter Larsens stilling som lærer i messesang ved Pastoralseminariet i København fortrængte hans messetoner hurtigt den traditionelle messesang. Imidlertid var udviklingen i Sønderjylland gået sine egne veje. Efter P.C. Kochs forsøg på at reformere messesangen 1853 udgav præsten H.S. Prahl og orga-

nisten C. Heinebuch 1889 deres *Liturgiske Melodier til brug ved den lutherske Højmesse*, der på mange måder foregreb Thomas Laubs og Jens Peter Larsens 'messetoner efter gammel kirkelig tradition". - Messesangen ligger i udkanten af hymnologiens område, men i betragtning af, at messesangen var en forudsætning for den salmesang, der udviklede sig i slutningen af middelalderen, og at messesang og salmesang har fulgtes side om side i gudstjenesten siden reformationen og stadig gør det, er det naturligt at beskæftige sig med messesangen også i en hymnologisk sammenhæng.

Resten af årsskriftet udgøres under overskriften *"Månedens salme"* af en række genoptryk af de 3o gennemgange af salmer og deres melodier, der i årene 1978-8o blev bragt i Dansk Kirkemusiker Forenings medlemsblad, Dansk Kirkemusiker Tidende. Salmeteksterne gennemgås af Olav Andersen, Gunnar Pedersen og Christian Thodberg, og de tilsvarende melodier af Henrik Glahn, Torben Schousboe og Søren Sørensen. Af de 3o salmer er de 4 af Luther, 4 er fra det 16. og 17. århundrede, 3 er af Kingo, 2 af Brorson og lo af Grundtvig. 1 salme er af Wexels og 6 er af K.L. Aastrup. Det er et udvalg, der svarer godt til den interesse, Dansk Kirkesang gennem årene har vist den klassiske kirkesang før og efter reformationen, en interesse, der ligger i forlængelse af interessen for Grundtvig, ikke mindst hans gendigtninger af gamle græske og latinske salmer og liturgiske tekster (hvoraf der her gennemgås 5). Dertil kommer K.L. Aastrups salmer, der ikke mindst takket være salmebogstillægget *46 salmer*, som Dansk Kirkesang står som medudgiver af, i disse år for alvor er ved at blive sunget ind i dansk salmetradition. Gennemgangen af teksterne er fordelt sådan, at Olav Andersen har taget sig af 14, Chr. Thodberg af 11 og Gunnar Pedersen af 5. Olav Andersen har gennemgået 2 salmer af Luther, 3 fra det 16. og 17. århundrede, 3 af Kingo, 1 af Brorson, 4 af Grundtvig og 1 af K.L. Aastrup. Chr. Thodberg har gennemgået 2 af Luther, 4 af Grundtvig og 5 af K.L. Aastrup, Gunnar Pedersen 1 fra det 16. århundrede, 1 af Brorson, 2 af Grundtvig og 1 af Wexels. Olav Andersen, der har gennemgået næsten halvdelen af salmerne, indleder sine gennemgange med at sætte salmerne ind i deres historiske og bibliografiske sammenhæng. Derefter gennemgår han som regel strofe for strofe salmens indhold, d.v.s. især dens teologi, herunder de forskydninger, der sker, når en salme bliver oversat eller gendigtet. Olav Andersen er til tider streng i sin teologiske dom, især over salmer, der er blevet oversat eller bearbejdet bort fra den rette lutherske

forståelse af synd og nåde. Det er tydeligt, at den tidehvervske teologi ligger bag Olav Andersens salmereferater og -vurderinger. Olav Andersen bringer som sagt en række oplysninger om salmerne; det er dog et gennemgående træk, at der ikke er tale om selvstændig forskning. Dette i modsætning til Christian Thodbergs 11 gennemgange, der i høj grad bærer præg af hans beskæftigelse ikke mindst med Grundtvigs salmedigtning. I modsætning til Olav Andersen ser Chr. Thodberg i det store og hele bort fra salmernes historiske (også personalhistoriske) sammenhæng. Dette kan føles som en mangel i forbindelse med K.L. Aastrups salmer, der endnu ikke har været genstand for egentlige salmehistoriske undersøgelser, men samtidig betyder det en behagelig samling omkring selve salmeteksten, eventuelt suppleret med henvisninger til parallelle tekster hos samme forfatter; således inddrages Grundtvigs prædikener til forståelsen af hans salmer. Chr. Thodberg forstår at fremstille salmernes indhold og teologi på en lettilgængelig og upolemisk måde. Der er her tale om populærvidenskab i bedste betydning. Det samme kan i høj grad siges om Gunnar Pedersens gennemgange, især hvor han skildrer de gamle middelalderlige salmers kirkelige og liturgiske sammenhæng. Der er her i lighed med, hvad der var tilfældet med Olav Andersens gennemgange, ikke tale om original forskning; til gengæld gives der her en solid og sober indførelse i salmernes hymnologiske sammenhænge.

De 3o salmers melodier gennemgås som nævnt af Henrik Glahn, Torben Schousboe og Søren Sørensen. Der er kun tale om 29 gennemgange, da en af melodierne er fælles for to af de gennemgåede salmer. Til gengæld omtales i flere af gennemgangene flere melodier til den samme salme, ligesom der i 3 tilfælde gennemgås 2 koralbogsnumre til samme salme. Af de ialt 32 salmemelodier, der bliver gennemgået, stammer 5 fra den førreformatoriske tid, 6 fra reformationsårhundredet og 5 fra det 17. århundrede. 1 melodi er af Zinck, 4 er romancemelodier fra det 19. århundrede, 8 er af Thomas Laub og 3 af Bernhard Christensen. Valget af de melodier, der bliver gennemgået, svarer således godt til Dansk Kirkesangs opfattelse af, hvad der er god og dårlig kirkemusik. Det er betegnende, at 3 af de 4 kirkelige romancemelodier fra det 19. århundrede nærmest nævnes til skræk og advarsel. Henrik Glahn har gennemgået 4, Torben Schousboe 14 og Søren Sørensen ligeledes 14 melodier. Melodigennemgangene er i højere grad end tekstgennemgangene samarbejdede. De bringer hos alle 3 forfattere oplysninger om både den salmehistoriske sammenhæng,

den melodimæssige udvikling og komponisternes biografi, ligesom der gives fyldige oplysninger om koralbøger og melodisamlinger, og disse oplysninger gives således, at de forskellige gennemgange på en udmærket måde supplerer hinanden.

Det var et godt initiativ, der blev taget, da serien af salmegennemgange i Dansk Kirkemusiker Tidende blev planlagt, og der er grund til at glæde sig over, at de 30 dobbeltgennemgange nu kan læses samlet i Dansk Kirkesangs Årsskrift. Ikke fordi de bringer nyt, for det gør de i det store og hele ikke, men fordi de angiver en af vejene frem for dansk salmehistorie efter afslutningen af Anders Mallings store salmehistorie. Malling samler sig om den bibliografiske og tekstlige side af salmehistorien (værkets grundstamme er Mallings materialesamling til brug for det sønderjydske salmebogsarbejde), hvorimod han i det store og hele lader den indholdsmæssige side af salmerne ligge, ligesom han i den grad ser bort fra melodierne, at man kunne få det indtryk, at man i Danmark ikke har sunget, men fremsagt salmerne. Gennemgangene fra Dansk Kirkemusiker Tidende er - god - populærvidenskab, men de viser, hvordan også den videnskabelige salmeforskning vil kunne drage nytte af en større og mere bevidst tværfaglig orientering.

Peter Balslev-Clausen

MELODISAMLING TIL 129 SALMER. TILLÆG TIL DEN DANSKE SALMEBOG.

Udgivet ved Finn Evald og Axel Madsen, i hovedkommission: Lohses Forlag, Fredericia 1981, 76 sider. Pris 100 kr + moms.

I HM 1981/2 anmeldte Jens Lyster tillæggets tekstdel; i januar d.å. forelå tillæggets melodisamling. Som Jens Lyster skrev i sin anmeldelse, må man tage et tillæg til DDS alvorligt, fordi "man kan risikere at komme til at synge efter det ved folkekirkens gudstjenester".

Det, som særlig påkalder sig éns opmærksomhed i nærværende sammenhæng, er tillæggets nye melodier. Klassisk - og dermed tidligere

publiceret - melodimateriale er der naturligvis en del af, og det vil i denne sammenhæng også give anledning til enkelte kommentarer.

Blandt tillæggets nye melodier, som alle er komponeret af arbejdskredsens musikalske medarbejdere Finn Evald og Axel Madsen (herefter FE og AM), findes der både godt og mindre godt. Rent håndværksmæssigt er der ikke noget at sige komponisterne på, men forventningen om, at de nye melodier gennem melodiføring, forholdet mellem sprogets og melodiens rytme og udsættelserne satsmæssigt såvel som harmonisk skulle bringe noget nyt - eller i det mindste forsøgte at afstikke nye veje - bliver gjort til skamme. Der er ikke rigtige pletskud imellem deres melodier.

AM er komponist til bibelverset på s.4 og FE til nr.995,1-8. Ingen af melodierne markerer sig ved særlig originalitet; man kunne måske have forventet, at en fordybelse i versenes sprog kunne resultere i en følsom melodiføring. Tværtimod kan man se i nr.995,1,3. takt:

995,1. Psalme 117

Finn Evald

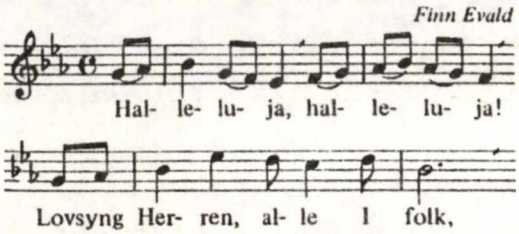

hvor en tryksvag stavelse som "-ren" i Herren betones med højtonen i melodien. Synkopen i 995, 3, 4.takt på 3-slaget falder uden for melodiens øvrige rytmiske indhold og virker derfor lidt uvedkommende i sammenhængen. Det samme gælder den ellers mere helstøbte melodi til 995, 5, 4.takt med

Finn Evald

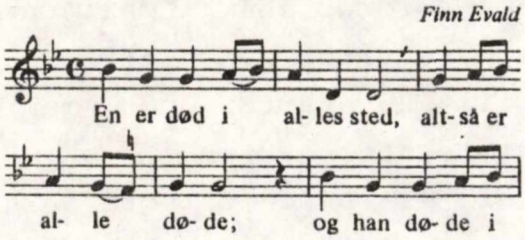

Hvorfor ikke: dø - de;

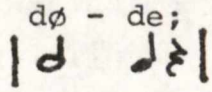

I de bibelske psalmer (nr.983-994) med melodier af Leif Martinussen, FE og AM lægger man særlig mærke til antifonen i 983:

983. Psalme 8

Antifon *Leif Martinussen 1975*

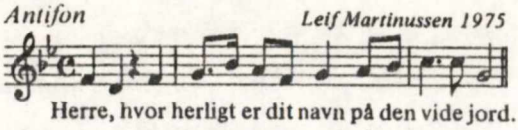

Den er skabt med udpræget sans for balance, sprogets rytme bliver nænsomt "omsat" i melodiens intervaller og rytme. Sådan skal det gøres. I modsætning hertil gør FE´s udsættelser af 995,1-8 ikke særligt indtryk, de bevæger sig fra det arkaisk-sære (995,3) til det mere anonyme (og ligegyldige).

Til 888 har begge komponister skrevet melodi. FE´s er pæn og nydelig, AM´s sprænger sig fri af de mest sædvanlige vendinger.

AM´s melodi til 873 er ikke disponeret godt, den centrerer sig om tonen "fis", så det er umuligt at komme ud af stedet. Hans melodi til 898 er for bleg - så let må man ikke slippe om ved det. Det samme gælder 902. I 909 har AM benyttet sig af melodiforlæg, nemlig "Dies iræ", ideen er god, men en monotoni i det rytmiske forløb gør melodien stivbenet.

FE´s melodi til 916 bliver på kendt grund. Til 917 har begge komponister bidraget. Her virker AM igen som den heldigste. Teksten er af Ottobruder 1958 og Jørgen Glenthøj 1973, og den skiftende placering af de trykstærke stavelser i de seks strofers sidste linier gør det svært for komponisterne - for ikke at sige umuligt. For hvad der passer til én strofe, passer ikke til en anden. Linierne ser sådan ud:

str.1: Tro det! Frygt ej!
str.2: Frygt ej din lod!
str.3: Frygt ej, men kom!
str.4: Frygt ej, men håb!
str.5: Frygt, vig nu brat!
str.6: Frygt ej! Tilbed!

FE´s melodi til 920 er melodisk og rytmisk for monoton til Brorsonteksten. Brorson anfører selv: "Mel.Ach hvad skal jeg Synder etc." Kunne dén ikke have været benyttet?

FE´s melodi til 926 starter godt, men svækkes så af hele to modulationer til dominanttonearten.

AM´s melodi til 931 er delt i tre dele, 1.del til strofe 1-5 (i sekvenslignende bevægelse fra tonika til tonika ned gennem én oktavs omfang med omkvæd sluttende på dominanten), 2.del til strofe 6-8 (beskriver en opadgående bevægelse inden for samme oktavområde med omkvæd sluttende på dominanten), 3.del til strofe 9 er på nær en punkteret fjerdedel lig med melodien til strofe 1-5. Melodien er konturløs, savner ganske prægnant melodik og rytme, udsættelsen lader også en del tilbage at ønske.

Til 935 starter FE meget godt, men mister grebet om sagen fra takt 5 for at ende nogle takter senere som enhver, der fløjter i sit badeværelse, ville have gjort.

AM´s melodi til 937 virker ikke veldisponeret og inspireret.

FE har til 945 i takt 1 på 3-slaget, takt 3 på 3-slaget og flere analoge steder melismer på tryksvage stavelser. Det er ikke godt at synge flere toner på stavelser som "en", "(fre-)den", "hvi-)le" o.s.v. - det virker lidt konstrueret. I FE´s sidste melodi 947 til tekst af Brorson har han udfordret skæbnen ved at give sig i kast med et versemål på 20 linier. Der skal mod til! Og overblik! Hvilken menighed kan holde sammen på så lang en melodi? 30 takter! Det lykkes nok, fordi FE har disponeret med en AA'BB'-form. I A' moduleres til dominanten på en håndfast måde, fastholdelse af A-formen havde været bedre. Til sidst skal nævnes AM´s melodi til 981, som er lykkedes pænt.

Det sammenfattende indtryk af de nye melodier er, at man betræder kendte stier - nogle gange de fladtrådte. Hvordan skal man forholde sig til f.eks. FE´s melodi til 947 (Brorson)? Den er helt efter bogen, som man siger. Ligger det ikke i kunstens natur, at man er forpligtet til at forsøge at sige det velkendte på en ny måde? Ellers kan det ikke komme os ved. Og det sker kun glimtvis i disse nye melodier.

En del af salmerne har anvist gregoriansk melodi, hentet fra Det Danske Antifonale I og II. Disse fungerer nogle gange, andre gange mindre overbevisende. Det danske sprog er og bliver ikke godt til melismer og slet ikke, når disse falder på tryksvage stavelser. Disse oldkirkelige og middelalderlige hymner er "bragt med en enkel "hjælpesats". Dette er der solid tradition for også der, hvor den gregorianske sang er så at sige eneherskende" (citat fra melodisamlingens forord). Hymnernes udsættelser står AM for, de er alle 3-stemmige. AM har her ydet et godt og solidt arbejde. Tonalt er de på nær enkelte undtagelser holdt i de klassiske tonearter, og dissonansbehandlingen bevæger sig sjældent uden for almindeligt anerkendte vendinger. Notationsmæssigt er der for hymnernes vedkommende afvigelse mellem selve teksthæftet og melodisamlingen. I teksthæftet har man valgt at sætte halse og bjælker/faner på nodehovederne, mens man i melodisamlingen har slettet dem. Det havde nok været en fordel, om man havde valgt at gennemføre én af løsningerne med konsekvens. Melodisamlingens notationsmåde virker umiddelbart som den mest tiltalende.

Hvad FE´s og AM´s udsættelser af egne melodier angår, bevæger vi os også her på de velkendte stier. De "nøgne", énstemmige melodier er det materiale, som har den primære interesse for os, det er dem,

menighederne skal slide på. Det hjælper ikke en dårlig melodi med en "genial" eller "interessant" udsættelse. Ligesom AM slipper bedst fra at skrive en melodi, slipper han også bedst fra at udsætte den. Hos ham findes den største variation i ideerne. Men hverken melodierne eller udsættelserne byder på banebrydende nyheder. Hovedindtrykket er solidt håndværk, ind i mellem mærker man komponisternes kamp med stoffet, som viser sig i de satser, hvor en påbegyndt kompositorisk ide ikke gennemføres stringent. Et eksempel er nr.981, der vakler mellem klassisk og lidt friere stil.

Hvorfor vælger AM mon den anæmiske udsættelse 873b til udførelse på klaver? Den fyldigere sats i 873a til samme melodi klinger da tifold bedre. 874 bringer AM med god grund i D-dur, et heldigere valg end '78-tillæggets C-dur. I denne udsættelse bruges - ligesom andre steder i melodisamlingen - taktstreger som inddeling af strofernes linier i stedet for, som vi er vant til, at taktstregerne står for at markere betonede toner/akkorder. Det princip kan man godt benytte, men så skulle det have været en gennemgående ide, og det er det ikke. I 877 og andre steder er anført vejrtrækningstegn - dette princip er heller ikke gennemført med konsekvens i melodisamlingen. Således er vejrtrækningstegnene i 937 uheldige, idet de "hakker" det melodiske forløb i stykker.

Udsættelsen af 888a (af AM) virker ordinær, FE holder sig i 888b inden for de former, vi kender til hudløshed. Den "vitaminfattige" udsættelse af 895 kan ikke forsvares på nogen måde, det samme gælder nr.898 og 902.

I 903 kan "Krist stod op af døde" synges som indskudte vers, dvs. at man skal have to koralbøger på nodepulten. Det kan nok give anledning til visse praktiske problemer.

916, 920, 931, 935, 937, 945 og 947 er eksempler på melodier og udsættelser, som ikke rummer nogen form for nyheder - kan man virkelig være bekendt at præsentere os for sådan noget i dag? Er det forsvarligt at behandle vor kirkesang så ordinært? Hvorfor skal melodien til nr.943 (af Joh.Walter, som får stavet sit navn forkert) bringes i en noget træls 3-stemmig udsættelse? Kunne man ikke have bragt en original sats? Ved melodien til nr.953 (Oscar Ahnfelt) kan man spørge: Hvorfor skal vi dog belemres med den kedelige melodi og udsættelse? Den slags har vi nok af i forvejen! Det samme gælder 960 og 962. Melodien til nr.964 (Folkemel. fra Skattungbyn, Dalarne) bliver man lidt sur over - det er for ringe kost at byde os.

Sidst i melodisamlingen bringes "en række koraler som et af mange savnet supplement til Den danske Koralbog". Her er bl.a. "Almindelig

er Kristi kirke" i sats: efter Goudimel 1565, og det er jo kunst, så det batter. AM bringer her en melodi til DDS 574 "Du ved det nok, mit hjerte", og det er nok en tvivlsom sag at forvente, at menighederne kan (og vil?) lære en ny melodi til to så korte strofer.

Med R.Vaugham Williams melodi til DDS 659 "For alle helgen, som i Kristi tro" er vi i den bedste anglikanske tradition, det eneste man savner er en gotisk katedral, en fed engelsk orgelklang og et velsyngende drengekor. Det er, som om denne - som andre af melodisamlingens anglikanske koraler, deres kvaliteter til trods - virker som en fremmed fugl i vor salmesangstradition. De står for noget godt og dejligt, men vi har ikke faderforhold til dem.

Severin Widdings melodi til DDS 655 "Livsalige dag, som i håbet vi venter" føler man ikke som en livsvigtig sag at kende. Det samme gælder E.G.Waldemar Rudins melodi til samme salme. Så er der AM's glimrende melodi til DDS 376 "Op til Guds hus vi gå". I parentes fristes man til at spørge: Hvorfor er Chr.Barnekows udmærkede melodi til denne salme mon gledet ud af DDK og dermed af menighedernes bevidsthed?

Egil Hovlands melodi til DDS 9 "O store Gud! vi love dig" er god, omend man ikke her føler det udtalte behov for en ny melodi. AM's melodi til DDS 469 "Vågn op, du, som sover" besidder en vis friskhed (men hvorfor dog disse skæmmende vejrtrækningstegn?). Når man er nået til den næstsidste melodi - Oskar Lindbergs til DDS 515 "Ængstede hjerte" - kan man måske begynde at bekymres for, om mere eller mindre velmenende og følte svenske melodier fremover vil gøre sig gældende i vor salmetradition. Det er der næppe et udtalt behov for (endsige ønske om). Som sidste melodi bringes Leif Kaysers til DDS 142 "Øjne, I var lykkelige". Kayser præsterer her det tilsyneladende umulige: En velformet melodi med fin rytmisk afbalancering over for salmetekstens metrik, udsættelsen veksler på overbevisende måde mellem det 1- til 4-stemmige, og harmonisk færdes vi i usædvanlige, men gode omgivelser. Den melodi kan man lære noget af at studere. Melodien besidder efter min mening alle de karakteristika, man med rimelighed kan forvente af en virkelig nyskabelse - ingen dårlig afslutning på melodisamlingen! (Interesserede kan læse mere om melodien i HM 1980/3-4, 151-152.)

Til sidst om melodisamlingen som bog. Den er flot udstyret, praktisk og solidt indbundet. Nodetrykket er forbilledlig smukt og klart. Især har jeg glædet mig over, at taktstregerne kun går imellem de to systemers linier og altså ikke gennem selve linierne. Det kan måske synes underordnet, men den visuelle fornemmelse er god,

den vertikale linie i melodierne slynger sig klart. Det er en tydelig forbedring af notationen i forhold til, hvad vi ellers er vant til. Melodisamlingen slutter med et versemålsregister og komponistfortegnelse.

Henrik Fibiger Nørfelt.

MIDDELALDERENS DANSKE BØNNEBØGER. V.BIND.KOMMENTAR OG REGISTRE.

Udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab med understøttelse af Carlsbergfondet. Ved Karl Martin Nielsen under medvirken af Jens Lyster. København 1982, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag. 132 sider. 122 kr.

Det danske Sprog- og Litteraturselskabs prisværdige udgivelse af Middelalderens danske Bønnebøger, der i årene 1945-1963 er kommet som fire tykke bind med i alt 1647 sider, har nu endelig fundet sin afslutning med udsendelsen af det længe savnede kommentar- og registerbind. Først nu kan forskningen effektivt udnytte det omfattende tekstmateriale.

Det foreliggende V.Bind indledes med otte sider plancher, der ved gode fotos præsenterer nogle af de behandlede håndskrifter. Derefter følger korte beskrivelser af de omkring 30 håndskrifter og 3 bogtryk, som ligger til grund for udgivelsen. S.29-56 kommentarer til de enkelte bønner. Af dem er der i alt 1182, men langt fra alle er kommenteret. S.57-69 tillæg til de fire bind. S.70-75 systematiske registre over bønnerne, hvor hovedinddelingerne hedder "Bønner til Gud Fader, Treenigheden og den Helligaand", "Bønner til Jesus Kristus", "Bønner til Jomfru Maria", "Bønner til engle og helgener", "Bønner til dage i kirkeaaret", "Forskellige bønner", "Forskellige anvisninger" og "Andet stof". Disse hovedgrupper er igen underinddelt efter emner på en overskuelig måde.

S.75-83 oversigter over, hvilke bønner der findes i hvert enkelt håndskrift. S.83-85 opregnes alle aftrykte Davids psalmer, lovsange, hymner og versificerede danske bønner. S.85f tidligere optryk af de gengivne bønner f.eks. i C.J.Brandts Gammeldansk Læsebog og i Svenska böner från medeltiden. S.86-132 tre stikordsregistre. Først et register over karakteristiske ord, der egner sig til at identificere en bøn eller bønnemotiv. Det er en slags sikkerhedsnet under de førnævnte systematiske registre. Dernæst et egennavnsregister og til sidst en liste over bibelcitater.

I en hymnologisk sammenhæng er de middelalderlige bønnebøger (der

ikke alle er så middelalderlige endda; en af dem, Marine Lauridsdatters, er blevet til allertidligst i 1531) af stor interesse. Selv om det meste materiale er prosatekster, er der slet ikke så få hymner og lovsange og versificerede bønner imellem. Foruden at der i håndskrifterne figurerer hymnodiske indslag i form af henvisninger til hymner og andet, der for øvrigt tit kan opledes i stikordsregisteret. Her konstateres det f.eks., at hymnen Ave maris stella omtales fire gange foruden at den er aftrykt både i den latinske version og i en dansk oversættelse. Stabat mater optræder to gange. I Karen Ludvigsdatters Tidebog findes som nr.93 en prosabøn, der umiskendeligt røber kendskab til den gamle dagvise "Den signede dag". I det hele taget er der en sammenhæng mellem salmedigtning og bønnelitteratur, som er alt for lidt påagtet af hymnologer. Salmer kan have prosabønner som forlæg. Og omvendt kan salmer blive til prosabønner. I endnu mange flere tilfælde kan det påvises, hvorledes temaer og motiver fra prosabønner går igen i salmerne.

Nu nitten år efter udgivelsen af det sidste tekstbind er det meget vanskeligt for ikke at sige umuligt for udgiverne at finde frem til værkets subskribenter eller nuværende ejere. Derfor vil jeg gerne med ovenstående linier på det varmeste anbefale kommentarbindet til alle, der har de fire tekstbind stående på reolen. Hører man ikke til dem, kan man ved en meget hurtig henvendelse måske nå at erhverve bind II-IV til den rørende pris af 32 + 32 + 64 kr. Bind I Hefte 1 er for længst udsolgt, men efter sigende skal der være ganske enkelte eksemplarer af Bind I Hefte 2 tilbage til en pris af 16 kr. Værket er i kommission hos Gyldendal, men restlageret af bind II-IV overstiger ikke et tocifret antal.

Knud Banning

NORDISK HYMNOLOGISK KONFERENCE, TRONDHEIM, NORGE 1982.

3.-6. juni arrangerer Nordisk Økumenisk Institut en konference med temaet:"HYMNOLOGI I DAG - hymnologisk forskning og aktuelt salmearbejde i Norden".

Interesserede kan henvende sig på sekretariatet, Det mellemkirkelige Råd, Nørregade 11, 1165 København K. Tlf: (01) 15 59 27.

TILBUD TIL MEDLEMMERNE / OFFER FOR THE MEMBERS / SONDERANGEBOT FUR DIE MITGLIEDER.

Medlemmer af Salmehistorisk Selskab vil kunne erhverve nedennævnte værdifulde publikationer, som vi har overtaget restlager af.

Anders Arrebo: Melodierne i K.Davids Psalter 1627. Med indledning af Lars Bülow Davidsen samt to melodier udsat for fire stemmer i En Sørgelig Ny Dict 1612.
Udgivet i transskription med kommentarer af Henrik Glahn. Det danske Sprog- og Litteraturselskab, København 1981. 87 sider.
Denne kommenterede melodisamling er egentlig bind IV af Arrebos samlede skrifter. Den vil derfor aldrig komme i handelen som separat bind. Nærværende tilbud er en enestående chance for at erhverve denne tidlige melodisamling.
Pris: 50 danske kroner. Price: £ 3,50. Preis: DM 15,00

Malmø-salmebogen 1533. Faksimiledition. I samarbete med Dansk-skånsk Förening udgiven av John Kroon. AB Malmö Ljustrycksanstalt, Malmö 1967. 349 sider. Med efter skrift af Anders Malling om reformationen i Malmø og om de tidlige danske salmebøger s.289-335.
Denne værdifulde facsimile-udgave er for længst udsolgt fra forlaget. Den kan købes hos os for kun
Pris: 50 danske kroner. Price: £ 3,50. Preis: DM 15,00

Bestilling afgives til kassereren for Salmehistorisk Selskab, Ahlmanns Allé 10, 2900 Hellerup.

Til nye medlemmer er der et fordelagtigt introduktionstilbud på vort kontaktorgan "Hymnologiske Meddelelser". For kun 75 danske kr. modtager man straks hele årg.1981 (ialt 188 sider) og derefter årg. 1982 efterhånden som den udkommer. (Normalprisen for de to årgange er 100 kr.)
Vi har et begrænset lager af de fleste ældre årgange af "Hymnologiske Meddelelser". Kun 1.årg. er helt udsolgt. Prisliste kan rekvireres hos kassereren.

- - - - - - - - - - - - - -

FORFATTERNES ADRESSER

Sognepræst Lisbeth Smedegaard Andersen, Skolevangsallé 72,8240 Risskov.
Univ.lektor dr.theol.Knud Banning, Rødlersvej 73, 2990 Nivå.
Komponist Niels Viggo Bentzon, Egernvej 39, 2000 København F.
Sognepræst Niels Brønholt, Hollandskevej 1, 3000 Helsingør.
Sognepræst Leif Bork Hansen, Harløsevej 11, 3320 Skævinge.
Ned.herv.pred. G.F.W.Herngreen, Burg.Patijnlaan 790, NL-2585 CC 's-Gravenhage, Nederland.
Sognepræst Jens Højgård, Enderslev præstegård, 4652 Hårlev.
Biskop Johannes Johansen, Heslehøjallé 4, 2900 Hellerup.
Komponist Bernhard Lewkovitch, Bredgade 69, 1260 København K.
Organist Peter Møller, Nørregade 99, 6700 Esbjerg.
Organist Charley Olsen, Domkirkepladsen 4, 4000 Roskilde.
Univ.lektor mag.art. Christian Vestergaard-Pedersen, Køgemestervej 10, 3400 Hillerød.

Kvartalsskriftet
Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á omkr. 50 sider.

Udgives af Salmehistorisk Selskab
Københavns Universitet
Institut for Kirkehistorie
Købmagergade 44-46
DK-1150 København K

Medlemsskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Ahlmanns Allé 10, 2900 Hellerup. Giro nr.2 20 11 19. Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af Hymnologiske Meddelelser.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:
Professor dr.theol. Niels Knud Andersen, *formand.*
Ulvemosen 6, 2960 Rungsted Kyst. Tlf. 02 86 37 72

Pastor Peter Balslev Clausen, *sekretær, kasserer, redaktør.*
Ahlmanns Allé 10, 2900 Hellerup. Tlf. 01 62 79 27.

Univ.lektor cand.theol. Jørgen I.Jensen, *næstformand.*
Steenstrups Allé 17, 1924 København V. Tlf. 01 37 39 73.

Sognepræst Jens Lyster, *ansvarshavende redaktør.*
Odden præstegård, 4583 Sjællands Odde. Tlf. 03 42 62 96.

Univ.lektor cand.mag. Erik A. Nielsen.
Strindbergsvej 3, 2500 Valby. Tlf. 01 46 60 23.

Organist Henrik Fibiger Nørfelt, *redaktør.(melodistoffet)*
Korsgårdsvej 16, 2920 Charlottenlund. Tlf. 01 63 23 80.

Hymnologiske Meddelelsers redaktion: se under bestyrelsen.

Hymnologiske Meddelelsers støttekreds:
Professor Leif Ludwig Albertsen
Provst teol.dr. Allan Arvastson
Univ.lektor mag.art. Skirne Helg Bruland
Pastor Helge Dahn
Administrator dr.phil. Erik Dal
Statsstipendiat Svein Ellingsen
Biskop Johs.W.Jacobsen
Organist Jesper Jørgen Jensen
Biskop Johannes Johansen
Professor dr.theol. Theodor Jørgensen
Professor dr.phil. Jens Peter Larsen
Sognepræst Holger Lissner
Lektor v. Lærerhøjskolen cand.theol. Kaj Mogensen
Forstander dr.theol. Bent Noack
Docent v.Musikkonservatoriet Ingolf Olsen
Domorganist Svend Prip
Univ.lektor mag.art. Torben Schousboe
Pastor Jørgen Schultz
Generalsekretær pastor Erik Norman Svendsen
Organist mag.art. Ulrich Teuber
Kgl.konfessionarius professor dr.phil. Christian Thodberg

Tidsskriftet udgives med støtte fra Carlsen-Langes Legatstiftelse, Svend Viggo Berendt og hustrus Mindelegat samt Statens humanistiske Forskningsråd.